

अध्याय : एक

शोध परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

प्रस्तुत शोधको शीर्षक कक्षा दसका मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन रहेको छ । यो शोध त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय नेपाली भाषा शिक्षा विभाग अन्तर्गत एम.एड. दोस्रो वर्ष नेपा.शि. ५९८ पाठ्यांशको आवश्यकता पूर्तिका लागि तयार पारिएको हो ।

यस शोधको प्रमुख उद्देश्य कक्षा दसका मैथिलीमातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारणमा गर्दा देखिने त्रुटिहरूको अध्ययन रहेको छ । कक्षा दसका नेपाली मैथिली मातृभाषीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारण गर्दा देखिने त्रुटिहरूको क्रियापदगत, लिङ्गगत, वचनगत, पुरुषगत, आधारगत र स्वतन्त्र अभिव्यक्ति सम्बन्धि के कस्ता त्रुटिहरू रहेका छन् भन्ने समस्याप्रति यो शोध केन्द्रित रहेको छ ।

नेपाल एक बहुभाषिक देश हो । वि.सं. २०६८ सालको जनगणना अनुसार नेपालको कुल १२३ भाषाहरू मातृभाषाका रूपमा बोलिन्छ । ती सम्पूर्ण भाषाहरूका आ-आफ्नै शब्दभण्डार, उच्चारण शैली र व्याकरण व्यवस्था रहेका छन् । नेपालको कुल जनसङ्ख्यामध्ये ४४.६ प्रतिशत मानिसहरू नेपाली भाषा मातृभाषाको रूपमा बोल्दछन् भने नेपालका कुल जनसङ्ख्यामध्ये ११.७ प्रतिशत मानिसहरू मातृभाषाका रूपमा मैथिली भाषा बोल्दछन् । सुनसरी जिल्लामा १,०९, ७९९ पुरुष र १,०६,००५ महिलागरी जम्मा २,०९५,८०४ जना रहेका छन् भने नेपालमा मैथिली मातृभाषीको जनसङ्ख्या कुल ३०,०९२,५३० जना रहेका छन् (केन्द्रिय तथ्याङ्क विभाग जनसङ्ख्या प्रतिवेदन : २०६८) ।

नेपालको दक्षिणी तराईमा बसोबास गर्ने बहुसङ्ख्यक बासिन्दाले बोल्ने भाषा मैथिली हो । यसको मुख्य क्षेत्र सुनसरी, सप्तरी, सिराहा, धनुषा, महोत्तरी र सर्लाही जिल्लालाई मानिन्छ । यो भाषा नेपाली भाषाजस्तै भारोपेली परिवारको जिवन्त सदस्य हो । यो प्राचीनकालदेखि प्रसिद्ध मिथिला भूमीको समतल, उर्वरा भु-भागमा बस्ने जनसमुदायको मातृभाषा र नेपालको राष्ट्र भाषा हो । यो राष्ट्र भाषा नेपाली भाषा पछिको दोस्रो स्थानमा रहेको समृद्ध भाषा हो । मैथिली भाषाभाषी नेपाललगायत अन्य मुलुकमा पनि बसेका छन् । जसको कुल वक्ता सङ्ख्या ४ करोडभन्दा बढी रहेको छ (लम्साल, २०७२ : १४) ।

यस भाषाको आफ्नै किसिमको लिपि छ जसलाई 'मिथिलाक्षर' वा 'तिरहुत' लिपि भनिन्छ । तर अहिले यो भाषा नेपाली भाषाभन्ने देवनागरी लिपिमा नै लेखिने गरिन्छ ।

१.२ समस्याकथन

प्रस्तुत अध्ययन निम्नलिखित समस्यामा केन्द्रित रहेकोछ :

- क) कक्षा दसका मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूको नेपाली भाषाको उच्चारण गर्दा के-कस्ता त्रुटिहरू छन् ?
- ख) ती त्रुटिका मुख्य कारणहरू के-के हुन् ?
- ग) ती त्रुटिका प्रकारहरू कस्ता-कस्ता छन् ?
- घ) मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा उच्चारण गर्दा गर्ने त्रुटिको निराकरणका लागि के-कस्ता उपायहरू अवलम्बन गर्न सकिन्छ ?

१.३ अध्ययनको औचित्य र महत्त्व

भाषा शिक्षणमा वा सिकाइ कार्यमा उच्चारणको महत्त्वपूर्ण स्थान रहेको छ । जतिसुकै राम्रो र प्रभावकारी विचार भएपनि यदि शुद्ध र स्पष्ट उच्चारण हुन सकेन भने सुन्ने व्यक्तिले वक्ताले बोलेको कुरा सहि रूपमा बोध गर्न सकिदैन । बालबालिकाहरूलाई शुद्धरूपमा उच्चारण गर्ने अभ्यासले विद्यार्थीले सिकाइ गर्ने र शिक्षकले राखेको उद्देश्य पुरा हुने भएकाले विद्यार्थी र शिक्षकका लागि महत्त्वपूर्ण हुन जान्छ । उच्चारणले बोलाइलाई प्रभावकारी बनाउँछ । साथै शुद्ध लेखनमा पनि मदत गर्दछ ।

मैथिली भाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारण गर्दा त्रुटिहरू देखिन्छ । यस्ता त्रुटिहरूको शोध कार्य गरी त्यसका समाधानका उपायहरू नलिकालेसम्म प्रभावकारी शिक्षण सिकाइ हुन सक्दैन । नेपालमा जनसङ्ख्याको दोस्रो अत्याधिक बोलिने भाषाको रूपमा मैथिली रहेको छ । त्यसकारण यस शोधको औचित्य र महत्त्व अझ बढी महत्त्वपूर्ण हुन जान्छ ।

मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले गरेका त्रुटिहरू पत्ता लगाई सोको समस्या समाधान गर्न मदत पुग्नेछ । उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको पहिचान गरी सिकाइमा आउने समस्यालाई साधारण तवरले बुझी निराकरण गरी मैथिली भाषी विद्यार्थीलाई सिकाइ सहज बन्न जान्छ । दोस्रो भाषी विद्यार्थीहरूको त्रुटि बुझी सोही अनुसारको भाषा प्रयोग गरी कक्षा शिक्षण शिक्षकका लागि शिक्षणमा आवश्यक सुधार गर्न पृष्ठपोषण प्रदान हुनेछ । मैथिली भाषी विद्यार्थीहरूमा भाषिक क्षमताको विकास गर्न मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूको त्रुटिलाई बुझी साधारण किसिमले नेपाली भाषा उच्चारण गरी सिकाउन र स्कूल छोड्नबाट बचाउन मदत गर्नेछ । भाषिक शुद्धता र भाषिक

उच्चारणमा स्तरयता ल्याउन मदत गर्नेछ । त्रुटिको विश्लेषण गरी भाषा पाठ्यक्रमविद् सोही अनुसार गतिलो र स्तरअनुसार पाठ्यपुस्तक निर्माणमा सहयोग पुग्नेछ । पाठ्यक्रमविद् र पाठ्यपुस्तक लेखकलाई आवश्यक मदत पुग्नेछ । मैथिली भाषीसम्बन्धी अनुसन्धान गर्न चाहिने शोधार्थीहरूका लागि सहयोग गर्नेछ । अनुसन्धानकर्तालाई मैथिलीभाषी विद्यार्थीले गरेका त्रुटिसम्बन्धी जानकारी दिने र मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूका क्षमता, रूचिस्तर र भाषिक सिकाइमा सहयोग पुग्ने खालको पाठ्यपुस्तक भयो कि भएन भन्ने कुरामा सहयोग गर्नेछ । अनुसन्धान भएका त्रुटिहरूको जानकारी राखी अभिभावकले सोअनुसार सुधार गर्न आवश्यक कदम चाल्ने, शिक्षकसँग छलफल गरी सल्लाह, सुझाव आदानप्रदान गर्नेछ ।

१.४ अध्ययनका उद्देश्यहरू

प्रस्तुत शोध कार्यको निम्न लिखित उद्देश्य प्राप्तमा केन्द्रित रहेको छ :

- क) कक्षा दसका मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारण गर्दा गर्ने त्रुटिहरूको पहिचान गर्नु,
- ख) त्रुटिहरूको मुख्य कारणहरू पत्ता लगाउनु,
- ग) त्रुटिहरूका प्रकारहरू कस्ता-कस्ता छन् पत्ता लगाउनु,
- घ) मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा उच्चारण गर्दा गर्ने त्रुटिहरूको निराकरणका उपाय पत्ता लगाउनु ।

१.५ अध्ययनको परिसीमा

यस अध्ययनको निम्नानुसारका सीमामा सम्पन्न गरिएको छ :

- क) कक्षा दसका मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा उच्चारण गर्दा गर्ने त्रुटिहरू मध्ये क्रियापदगत, लिङ्गगत, वचनगत, पुरुषगत, आदरगत र स्वतन्त्र अभिव्यक्तिमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययनमा सीमित रहेको छ ।
- ख) यो अध्ययन सुनसरी जिल्लाको श्री जनता मा.वि., बराह-१०, मधुवन, श्री कोशी मा.वि., कोशी गाउँपालिका, पश्चिम कुशाहा, मिथिला पब्लिक कोशी गाउँपालिका, लौकही र श्री रानी मा.वि., कोशी गाउँपालिका, लौकहीका कक्षा दसका विद्यार्थीहरूमा मात्र सिमित रहेको छ ।

१.६ पारिभाषिक शब्द

त्रुटि	-	उच्चारणमा गर्ने गल्लिलाई बुझ्नुपर्छ ।
वातावरण	-	भाषिक वातावरण बुझ्नुपर्छ ।
मूल्याङ्कन	-	सम्पूर्ण भाषिक कार्यक्रमको लेखाजोखा भन्ने बुझ्नुपर्छ ।
मैथिलीमातृभाषी	-	प्रथम भाषा मैथिलीभएको विद्यार्थीहरू बुझ्नुपर्छ ।
उच्चारण	-	मौखिक बोलाइ भन्ने बुझ्नुपर्छ ।

१.७ शोधपत्रको रूपरेखा

प्रस्तावित शोधको रूपरेखा निम्नानुसार रहेको छ :

शोधशीर्षक	-	कक्षा दसका मैथिलीमातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन
शोधार्थी	-	गोपी मण्डल सर्वरिया
शोध निर्देशक	-	श्री तीर्थराज भट्टराई
क्याम्पसको नाम	-	श्री जनाता बहुमुखी क्याम्पस इटहरी-५, सुनसरी
विभाग	-	नेपाली शिक्षा विभाग
शैक्षिक वर्ष	-	२०७२/०७३
पृष्ठसङ्ख्या	-	७२
अध्याय सङ्ख्या	-	पाँच
शोधको उद्देश्य	-	कक्षा दसका मैथिलीमातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारण गर्दा गर्ने त्रुटिहरूको पहिचान, त्रुटिका कारण, त्रुटिका प्रकार, त्रुटिका समस्या पत्ता लगाई सुझाव दिनु
शोध विधि र प्रक्रिया	-	प्रस्तुत शोध कार्यका लागि सुनसरी जिल्लामा रहेका स्कूलहरूमध्ये बाट नमुना रूपमा चार विद्यालयबाट २०/२० विद्यार्थी सङ्ख्यालाई लिई विद्यार्थीको सामाजिक-आर्थिक र सबल र दुर्बल दुवै वातावरणको विद्यार्थीलाई नमुना रूपमा छनोट गरिएको छ ।

१.८ सार

प्रस्तुत अध्ययन कक्षा दसका मैथिलीमातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा उच्चारण गर्दा के-कस्ता त्रुटिहरू गर्दछन् त्रुटिका कारण, त्रुटिका प्रकार, अध्ययनको औचित्य र महत्त्व, अध्ययनका उद्देश्य र परिसीमा तोकिएको छ ।

अध्याय : दुई

पूर्वकार्यको समीक्षा तथा धारणात्मक संरचना

२.१ त्रुटि विश्लेषणको सैद्धान्तिक अवधारणा

त्रुटि विश्लेषण (Error Analysis) प्रक्रियाको जन्म पनि व्यतिरेकी विश्लेषण प्रक्रिया जस्तै दोस्रो भाषा सिकाइलाई कसरी प्रभावकारी बनाउन सकिन्छ भन्ने सन्दर्भलाई लिएर नै भएको देखिन्छ । दोस्रो भाषा सिकाइका कठिनाइहरू के हुन सक्छन् र तिनको निदान कसरी हुन सक्छ भन्ने सन्दर्भको खोजी नै त्रुटि विश्लेषणको पनि मुख्य ध्येय हो । व्यतिरेकी विश्लेषणले दोस्रो भाषा सिकने सिकारुले गर्ने त्रुटिहरूको मुख्य स्रोत उनीहरूको पहिलो भाषालाई मान्छ र त्यसले पहिलो भाषाको आदत वा अनुभवको सकारात्मक स्थानान्तरणले दोस्रो भाषा सिकाइमा सरलता वा कठिनाइ उत्पन्न गर्ने तर्क पस्तुत गर्छ । तर त्रुटि विश्लेषणले भाषाको द्विपक्षीय अध्ययनबाट प्राप्त सूचना वा पूर्वानुमानहरू मात्र दोस्रो भाषा शिक्षणमा प्रभावकारिता ल्याउने अचुक उपाय मान्दैन । सिकारुले सिक्दै गरेको भाषाको प्रत्यक्ष प्रक्रियाद्वारा त्रुटि विश्लेषण गरी प्राप्त हुने सूचनाहरू भाषा सिकाइका समस्या समाधान गर्ने महत्वपूर्ण आधार हुनसक्छन् भन्ने मान्यता यस सिद्धान्तले राख्छ । व्यतिरेकी विश्लेषणले खास भाषिक पृष्ठभूमि भएका समग्र सिकारुहरूको शैक्षणिक प्रयोजनलाई जोड दिन्छ भने त्रुटि विश्लेषणले सिकारुका वैयक्तिक भाषा सम्पादन पक्षहरूको अध्ययनबाट प्राप्त सुझावहरूलाई आधार बनाएर सोही अनुरूप शिक्षणलाई निर्देशित गर्नु पर्ने पक्षमा जोड दिन्छ । यसरी व्यतिरेकी विश्लेषण र त्रुटि विश्लेषण दुवै शैक्षणिक प्रयोजनमा आधारित विशुद्ध प्रायोगिक कार्यका रूपमा देखिन्छन तर यी एकअर्काका विकल्प भने होइन । व्यतिरेकी विश्लेषणले भाषा सिकाइ प्रक्रियामा सम्भावित त्रुटिहरूको पूर्वानुमान मात्र गर्छ भने त्रुटि विश्लेषणले सिकारुका भाषा सिकाइ प्रक्रियाको प्रत्यक्ष वर्णन गर्छ र व्यतिरेकी पूर्वानुमानहरूको पनि सिकारुका अभिव्यक्तिमा देखिने त्रुटिहरूका आधारमा सत्यापन गर्ने कोसिस गर्छ ।

त्रुटि विश्लेषणको महत्त्व सन् १९७० को दशक पछि विशेष रूपले बढ्न थालेको पाइन्छ । भाषा विज्ञानका क्षेत्रमा चम्स्केली रूपान्तरणात्मक भाषा विज्ञानको जन्म भए पछि अनि मनोवादी मनोवैज्ञानिक दृष्टिकोणहरूले शिक्षणमा महत्त्व पाउन थाले पछि व्यतिरेकी विश्लेषणका व्यवहारवादी मनोवैज्ञानिक सोच र संरचनावादी भाषा वैज्ञानिक दृष्टिकोणहरू मात्र दोस्रो भाषा शिक्षण सिकाई समस्या समाधान गर्न पर्याप्त मानिएनन्, बरु ती अधुरा, अपुरा र एकपक्षीय मात्र ठहरिए दोस्रो भाषा सिकाइको प्रथम भाषिक अवरोध अथवा व्याघात त धेरै कारणहरूमध्ये एउटा कारण मात्र ठहरियो । त्रुटि विश्लेषणले शिक्षार्थीपरक ढङ्गले सिकारुले दोस्रो भाषा सिक्दासिक्दै गर्ने त्रुटिहरूको प्रत्यक्ष वर्णन गर्ने र समग्र भाषा सिकाई प्रक्रियाका गतिशील आधार प्रदान गर्ने

हुनाले यसतर्फ विद्वानहरुको दिलचस्पी बढ्न थाल्यो । व्यतिरेकी विश्लेषणका शिक्षकपरक दृष्टिकोणहरु मात्र दोस्रो भाषा सिकाइका लागि पर्याप्त मानिएनन् र शिक्षार्थीपरक ढङ्गले भाषा सिकाइका समस्याहरु पहिचान गर्ने र तिनको उपयुक्त निदान गर्ने दृष्टिकोणहरु आमन्त्रित हुन थाले । त्यसै नवीन आमन्त्रणको एक महत्वपूर्ण प्रायोगिक कार्यकारुपमा त्रुटि विश्लेषण प्रक्रियाको जन्म भएको हो ।

सन् १९६० को दशक पछि सुरु भएको सिकारुको अन्तर्भाषिक अवस्थाको अध्ययनका क्रममा त्रुटि विश्लेषणका प्रारुपहरु देखिन थालेका हुन । यस क्रममा एस.पिट कर्डरले सन् १९६७ मा प्रकाशित गरेको सिकारुको भाषा सङ्क्रमणको अवस्था सम्बन्धी अर्थपूर्ण विवरण भएको लेखले त्रुटि विश्लेषण सम्बन्धी मान्यतालाई अगाडिबढाएको पाइन्छ । त्यस्तै स्लिङ्कर (सन् १९७२) ले आफ्नो अनुसन्धानमा दोस्रो भाषा सिक्ने सिकारुको तत् सम्बन्धी मानसिक संज्ञानयुक्त अन्तर्भाषिक व्याकरणात्मक सुझाव नै त्रुटिको कारक हुने दृष्टिकोण प्रस्तुत गरे । सँगसँगै विभिन्न अनुसन्धानहरुले लक्ष्य भाषाका संज्ञानात्मक स्वरुपले लिएर त्रुटिहरुलाई विभिन्न ढङ्गले वर्गीकरण गर्ने र व्याख्या गर्ने परम्परा निर्माणमा तिब्रता दिए । यसका निमित्त सिकारुहरुले सिक्दै गरेका भाषामा केन्द्रित भई शिक्षार्थीपरक ढङ्गले सिकारुका भाषिक अविव्यक्ति वा व्यवहारहरुलाई प्रत्यक्ष आधार बनाएर अध्ययन गर्ने परम्पराको विकास भयो । रिचर्डस् (सन् १९७१,१९७४) ले भाषा वैज्ञानिक आधारमा संरचनात्मक दृष्टिले क्रियापद समूहको उत्पादन सम्बन्धी त्रुटि, क्रियापद समूहको वितरण सम्बन्धी त्रुटि, नामयोगीको प्रयोग सम्बन्धि त्रुटि आर्टिकल प्रयोग सम्बन्धि त्रुटि, प्रश्न, प्रश्न निर्माण सम्बन्धि त्रुटि, सङ्गति सम्बन्धी त्रुटि र विधितापूर्ण त्रुटि आदि वर्गमा त्रुटिहरुलाई विभाजन गरे । बर्ट डुले र क्र्यासन (सन् १९८२) ले सतही समूह तुलनात्मक समूह र सम्प्रेषणात्मक प्रभावको समूह गरी त्रुटिहरुलाई वर्गीकरण गरे । यसै गरी अन्य विभिन्न अध्ययनहरुले दोस्रो भाषाको प्रकृति अनुसार त्रुटिका प्रकार निर्धारित हुन सक्ने र कुनैमा धेरै तथा कुनैमा थोरै प्रकारका त्रुटि भेटिन सक्ने कुराको समेत पुष्टि गरे । कुनै त्रुटिहरु सिकारुले गर्ने अतिसामान्यीकरण, कुनै अति सरलीकरण र कुनै अति नियमीकरणका कारणले हुने कुरा पनि सिद्ध भए । दोस्रो भाषा सिकाइमा हुने विभिन्न त्रुटि सम्बन्धी अध्ययनमा एस. पिट. कर्डर (सन् १९७३) को अध्ययन निकै महत्वपूर्ण मानिन्छ ।

जे भए पनि त्रुटि विश्लेषण कुनै पनि भाषा सिकारुको सिकाइ प्रक्रियाको अध्ययन गर्ने एउटा महत्वपूर्ण पद्धति हो । प्रायोगिक भाषा विज्ञानको एउटा महत्वपूर्ण शाखाका रुपमा सन् १९६० को दशकको अन्त्य तिर यसको विकास भएको हो र सन् १९७० को दशक पछि व्यापक प्रयोगमा आइ एक उदीयमान् पद्धतीका रुपमा यो देखा परेको हो । हाल पनि यो भाषाको त्रुटिपरक

अध्ययनका दृष्टिले प्रायोगिक र सैद्धान्तिक दुवै कोणबाट महत्वपूर्ण र स्वतन्त्र विधाका रूपमा गतिशील छ । त्रुटि विश्लेषणात्मक अध्ययनबाट प्रत्यक्ष भाषा सिकाइका क्रममा सिकारुले गर्ने त्रुटिको यथार्थ ज्ञान हुन्छ भने सिकारुको सिकाई प्रवृत्ति र सिकाइ क्रमको पनि तथ्यपूर्ण जानकारी प्राप्त हुन्छ । यस प्रकारको अध्ययन मूलतः निम्न लिखित उद्देश्यमा आधारित हुन्छ :

क) सिकारुले भाषा सिकाइमा प्रयोग गर्ने रणनीतिहरू पत्ता लगाउनु

अ) सिकारुका भाषिक त्रुटिका प्रकृति र प्रकारहरूको लेखाजोखा गर्नु

ग) सिकारुले भाषा प्रयोगमा गर्ने त्रुटिका कारणहरू पत्ता लगाउनु र

घ) त्रुटि निराकरणका उपाय तथा विधि, प्रविधि र सामग्रीहरूको विकास गर्नु ।

त्रुटि विश्लेषणले कुनै पनि भाषा सिकारुले गर्ने त्रुटिहरू मातृभाषाको अनुभव वा आदतको स्थानान्तरणका कारणले भएका हुन्छन् भन्ने कुरामा विश्वास गर्दैन । यसले पहिलो र दोस्रो भाषाको सिकाइ प्रक्रिया एउटै मान्छ र त्यस्तो सिकाइमा उमेर, वातावरण, अभिप्रेरणा, बौद्धिक - मानसिक स्तर, शिक्षण विधि, प्रविधि, सामग्री, समय, रुची, आवश्यकता इत्यादि विभिन्न पक्षले प्रभावको भूमिका खेल्ने विश्वास गर्छ । यसका साथै कुनै पनि भाषा सिकारु अन्तर्भाषिक र भाषान्तरिक अवस्थामा गुञ्जन्छ र त्यस अवस्थामा उसले नियमको अतिसामान्यीकरण गर्ने, सरलीकरण गर्ने अति नियमीकरण गर्ने जस्ता प्रवृत्तिहरू देखाउँछ भने दृष्टिकोण राख्छ । उपर्युक्त प्रवृत्तिहरू त्रुटिका द्योतक हुन् तर अक्षम्य भुलहरू होइनन्, बरु ती भाषा सिकाइका विकासात्मक अवस्था हुन् अथवा प्रकृतिक अवस्था हुन् भन्ने मान्यतामा त्रुटि विश्लेषण दृढ रहेको देखिन्छ । यसै आधारमा विकासात्मक त्रुटि, सम्प्रेषणात्मक त्रुटि, उत्पादनात्मक त्रुटि, लोपात्मक त्रुटि, अत्युत्पादनात्मक त्रुटि आदि पनि देखिन सक्ने दृष्टिकोण यस सिद्धान्तले प्रस्तुत गर्छ । यसरी भाषा सिकाईगत त्रुटिहरूको व्यापक र सुक्ष्म विश्लेषणका साथ दोस्रो भाषा शिक्षण सिकाइका रणनीति तयार गर्ने, समस्या समाधान गर्ने र आवश्यक विधि, प्रविधि र सामग्री निर्माण गर्ने उद्देश्यमा त्रुटि विश्लेषण पद्धति गतिमान भएको देखिन्छ ।

एस. पिट कर्डर (सन् १९७३) का अनुसार त्रुटि विश्लेषणात्मक अध्ययनबाट भाषा सिकाइका क्रममा सिकारुमा भएका सम्बन्धित भाषाको ज्ञान र सिपको मात्रा थाहा हुन्छ । यसबाट सिकारुले केके कुरा सिकेको छ र के सिक्न बाँकी छ भन्ने पत्ता लगाउन सकिन्छ । यसका साथै सिकारुले गर्ने त्रुटिहरूलाई भाषा वैज्ञानिक ढङ्गले वर्णन र वर्गीकरण गरी एउटा स्पष्ट चित्र बनाउन सकिन्छ । यसरी त्रुटि विश्लेषणले सिकारुलाई भाषा सिक्न समस्या परेका क्षेत्र वा पक्षहरूको स्पष्ट जानकारी दिएर ती समस्या समाधान गर्ने मार्ग प्रशस्त गर्छ ।

त्रुटि विश्लेषण मुलत : दोस्रो भाषा सिकाइमा सिकारुका समस्या पत्ता लगाउन र तिनको निराकरण गर्नमा केन्द्रित देखिन्छ तर पनि यसबाट पहिलो भाषा सिकाइका सन्दर्भहरु पनि उत्तिकै लाभान्वित हुने स्थिति देखिन्छ । खास गरी पहिलो भाषका स्थानीय, क्षेत्रीय र सामाजिक भेद स्रोत भाषा भएका अथवा भाषिक प्रभावित सिकारुलाई मानक वा स्तरीय भाषिक भेद सिक्नु सिकाउनु पर्दा पनि त्रुटि विश्लेषणका प्रक्रियागत पक्षहरु निकै लाभदायी हुन सक्छन । त्रुटि विश्लेषण मनोभाषा विज्ञानका अनुकल्पना तथा व्यतिरेकी विश्लेषणका पूर्वानुमानहरुलाई व्यावहारिक परीक्षणको कसीमा घोटेर सत्यपान गर्ने सर्वाधिक महत्वपूर्ण युक्ति पनि हो । यसरी यस्तो प्रायोगिक सिद्धान्त र व्यतिरेकी विश्लेषणका अनुमानित कठिनाई स्रोतहरुको परीक्षण गरेर वास्तविक र वास्तुगत तथ्य उद्घाटन गर्न सक्छ । त्यसैले व्यतिरेकी विश्लेषणभन्दा यो निकै अग्रगामी मानिन्छ ।

त्रुटि विश्लेषण भाषा सिकाइका क्रममा सिकारुले गर्ने त्रुटिलाई अक्षम्य भुल मान्ने परम्परागत दृष्टिकोणलाई स्वीकार गर्दैन । बरु यसले त त्रुटिलाई सिकाइको सहज प्रक्रिया मान्छ र सिकारुको त्रुटिको प्रकृति हेरी उसको सिकाइको विकासात्मक अवस्था, सिकाइ क्रम, सिकाइ प्राप्ति र अप्राप्तिको महत्वपूर्ण सूचना प्राप्त गर्ने आधारका रूपमा ग्रहण गर्छ । भुल र प्रयत्नका सहज अनुक्रियाविना पहिलो भाषा पनि सिकिदैन र दोस्रो भाषा पनि सिक्न सकिदैन साथै जतिसुकै स्वतन्त्र र सहज वातावरण प्राप्त भए पनि त्रुटिविना कुनै पनि सिकाइमा परिष्कार आउन सक्दैन भन्ने मान्यता त्रुटि विश्लेषणले राख्छ । अतः यसले त्रुटिलाई सिकाइको सकारात्मक चरण, प्रक्रिया वा सिँढिका रूपमा व्याख्या गर्न रुचाउँछ । भाषा सिकाइका विभिन्न चरणहरुमा देखा पर्ने त्रुटिहरुको वैयक्तिक अभिलेख राखेर त्यसै आधारमा सहिष्णुतापूर्ण र निदानात्मक शिक्षण गर्न यसले भाषा शिक्षकहरुलाई प्रोत्साहित गर्छ ।

त्रुटि विश्लेषणले त्रुटिका स्रोत अथवा कारणहरुबारे पनि व्यापक दृष्टिकोण बनाएको देखिन्छ । सिकाइ प्रक्रिया उस्तै र सार्वभौम प्रकृतिको भए पनि स्रोत र लक्ष्य भाषाका संरचनात्मक समानता र भिन्नता, वातावरणीय सहजता र असहजता, स्रोत र लक्ष्य भाषिक सम पारिवारिकता र विषम पारिवारिकता, लक्ष्य भाषिक सामाजिक सांस्कृतिक निकटता वा दुरता, सिकाइ स्वरूपका बौद्धिक मानसिक स्तर र अवस्था, सिकारुको उमेर र रुचि, सिकारुलाई प्राप्त अभिप्रेरणा र आवश्यकता बोध, सिकाइको समय र प्रयोग अवसर, शिक्षण सामाग्री र प्रक्रिया अदि अनेकौं कारण र स्रोतहरु भाषा सिकाइका त्रुटि वा कमजोरीका कारण हुन सक्छन् । उपर्युक्त बाहेक लक्ष्य भाषाका नियम र व्यवस्थाको अनभिज्ञता/अल्पज्ञता, सिकारुको अतिनियमीकरण र सामान्यीकरण गर्ने प्रवृत्ति, अनावश्यक उत्पादनात्मक प्रवृत्ति, सिकारुको सामाजिक स्तर र वर्ग, पारिवारिक

व्यवसाय र पेसागत स्थिति तथा अन्य विविध कारणहरु पनि त्रुटिका कारक बनेका हुन सक्छन् । सिकारुको लक्ष्य भाषिक सङ्क्रमणको अन्तर्भाषिक अवस्था पनि त्रुटिको मुख्य स्रोत बनेको हुन सक्छ । त्रुटि विश्लेषणमा यी सबै पक्षहरुको गहन अध्ययन र वस्तुगत सत्यपान गरिने हुँदा यसको सैद्धान्तिक र व्यावहारिक दृष्टिकोण उच्च प्रायोगिक महत्त्वले अभिभूत भएको मानिन्छ (पौडेल, २०७३ : १९८-२०१) ।

२.१.१ त्रुटिको परिचय

भाषा शिक्षणका सन्दर्भमा त्रुटि विश्लेषणको प्रारम्भ सन् १९७० को दशकपछि भएको हो । भाषा शिक्षणका सन्दर्भमा त्रुटिको स्वरुप विशेष महत्त्वको हुन्छ । भाषा सिक्ने सिकारुले के कस्तो त्रुटि गर्छन् र ती त्रुटि के कसरी हुन्छन् भनी अध्ययन गर्ने विषयलाई त्रुटि विश्लेषण भनिन्छ । सिकारुले सिकाइका क्रममा त्रुटि गर्नु स्वभाविक हुन्छ । उसले कुनै कुरा सिक्दा प्रयत्न र भुल, अनुकरण सिद्धान्त र सादृश्यको नियम अनुसरण गरी सिक्छ । सिकारुले मातृभाषाको प्रयोग गर्दा होस् कि विमातृभाषा सिक्दा होस् गल्ती गर्छ । त्रुटिलाई सिकाइ प्रक्रियाको कमजोरी ठान्नु हुँदैन । त्रुटिलाई भाषा सिकाइको स्वभाविक प्रक्रिया ठानेर निराकरणका लागि सम्बन्धित पक्षले विशेष सावधान हुनु जरुरी हुन्छ । सिकारुका त्रुटिपूर्ण वाक्यहरु यस्ता हुन्छन् :

१. हामी भात खान्छु ।	२. हामीहरुले भात खाएँ ।
३. मेरो दाजु डेरामा छ ।	४. तिमी कहिले आयो ?
५. हामीहरु काम गर्छ ।	६. साथीहरु गयो ।
७. दाजु ! तँ स्कूल जान्छस् ?	८. सर आयो ।
९. तिमी मलाई भेट् ।	१०. मेरो बहिनी घर गयो ।
११. म जाँए ।	१२. रामले चिठी लेख्छ?
१३. हामीहरु आउन्दैन ।	१४. मैले भात खान्छु ।
१५. तिनीहरु आउन त आओस्, मैले जानेको छ ।	
१६. उसले मटिटतेल पोखायो ।	१७. गाईले बाच्छो ब्यायो ।
१८. भोलिबाट काम सुरु हुन्छ ।	१९. बसमा चुरोट खाए, सबैलाई अक्सर गर्छ ।
२०. मैले चुरोट खान्दा, तिमीलाई के अक्सर गर्यो	

मातृभाषा नेपाली भएका तथा नभएकाहरुको गर्ने भाषिक प्रयोगमा उक्त त्रुटि भेटिन्छन् । भाषा सिक्ने सिकारु मातृभाषी भए पनि विमातृभाषी भए पनि त्रुटि गर्छन्, तर ती त्रुटिहरुको

प्रकृति भने फरक फरक किसिमको हुन्छ । हुन त त्रुटि विश्लेषण दोस्रो भाषा सिकाइका सन्दर्भलाई लिएर नै विकसित भएको हो, तर यसलाई मातृभाषाको सिकाइको सन्दर्भमा पनि उपयोग गर्न सकिन्छ ।

नेवारहरूको नेपाली सिक्दा जस्तो किसिमको त्रुटि गर्छन्, अङ्ग्रेजी वा जापानीहरूले नेपाली भाषा सिक्दा त्यस्तो त्रुटि गर्दैनन् , फरक प्रकृतिको त्रुटि गर्छन् । नेपाली भाषा नेपालको राजनीतिक सीमाभन्दा पर पनि बोलिन्छ । यस्तो भौगोलिक विस्तार पाएकोले यस भाषामा पर्याप्त क्षेत्रिय भेदहरू जन्मिएका छन् । नेपाली भाषाका क्षेत्रिय भेदको भाषिक व्यवहार गर्नेहरूले मानक नेपालीको प्रयोग व्यवहार गर्दा पर्याप्त त्रुटि गर्छन् । शिष्ट, मानक र स्तरीय नेपालीका सापेक्षतामा क्षेत्रिय नेपालीका वक्ताहरूले भाषिक व्यवहारमा पर्याप्त त्रुटि गरेको उदाहरण भेटिन्छ ।

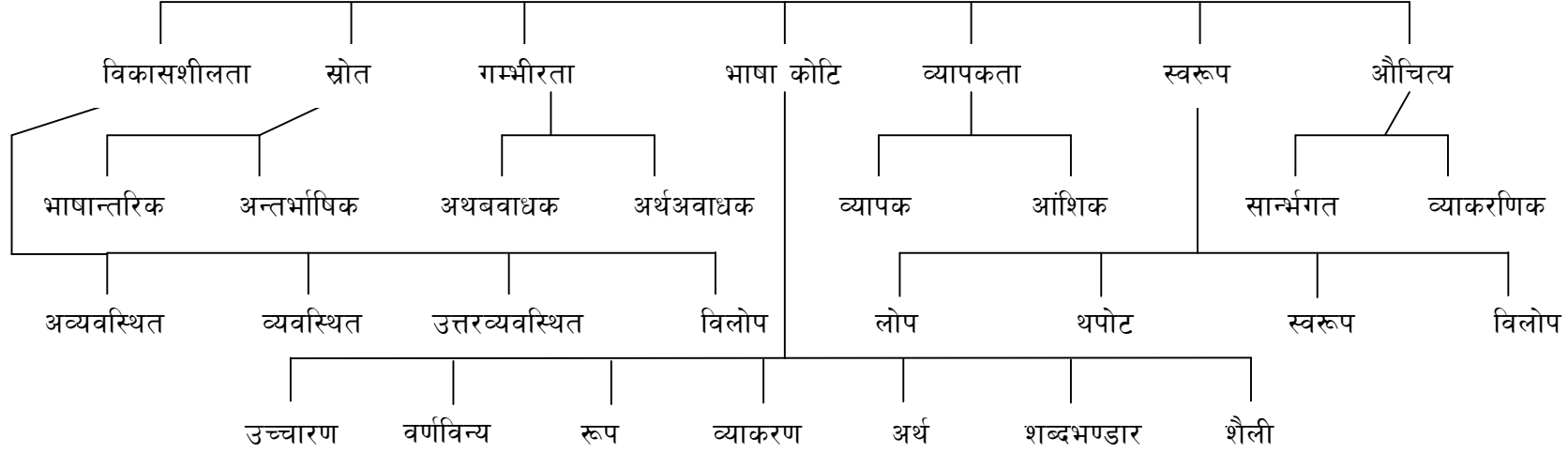
त्रुटि विश्लेषणलाई खुलस्त गर्ने सन्दर्भमा विभिन्न विद्वान्हरूका विचारलाई यस प्रसङ्गमा उल्लेख गर्न सकिन्छ (ढकाल, २०७४ : २६०) ।

२.१.२ त्रुटिको वर्गीकरण तथा त्रुटिका प्रकार

सामान्यतया लिखित वा मौखिकरूपमा विचार विनिमय गर्दा भाषाका विभिन्न तहमा उत्पन्न हुने दुर्बलता वा कमीकमजोरीलाई त्रुटि भनिन्छ । यसको पर्यायका रूपमा गल्ती एवम् भूल शब्दको प्रयोग गरिएको पाइए पनि एस पिट कर्डरले यी तीन ओटै शब्दहरूका बीच भेद देखाएका छन् । उनका अनुसार गल्ती भनेको कुनै कारणले कोड भाषा वा भाषिकाको गलत प्रयोग हुनु हो । उनले कुनै मातृभाषी वा दोस्रो भाषाका वक्ताले नियम जानेर वा नजानेर कुनै कमजोरीलाई गल्ती भनिने सङ्केत गरेका छन् । भाषिक नियमहरू जानिसकेपछि पनि भाषाको सन्दर्भमा वक्ता वा लेखकले लापरवाही गरी उत्पन्न हुने कमजोरीलाई कर्डरले भूलको संज्ञा दिएका छन् । कुनै भाषाका भाषिक नियमहरू प्रयोग गर्ने क्षमताको अभावमा उत्पन्न हुने भाषिक नियमहरूको गलत प्रयोग चाहिँ उनले त्रुटि भनेका छन् ।

भाषा आर्जनका क्रममा पहिलो भाषामा भन्दा ज्यादा दोस्रो भाषामा यस्ता बहुविध त्रुटिहरू आइपर्थन् । सिकारुले भाषिक आर्जनका क्रममा ज्यादा त्रुटिहरू गर्दछन् । सिकारुले भाषिक आर्जनका क्रममा गर्ने त्रुटिहरूको निम्न प्रकारमा वर्गीकरण गरी अध्ययन गरिएको पाइन्छ ।

त्रुटिहरूको वर्गीकरण

माथि उल्लेखित वर्गीकरणका विभिन्न आधारहरू मध्ये भाषाशास्त्र एस.पिट. कार्डरले अधि सारेको विकाशीलतालाई मुख्य आधार बनाएर त्रुटिको वर्गीकरण गरि अध्ययन गर्ने प्रयत्न गरिएको छ । यस आधारमा त्रुटिका निम्न तीन प्रकार रहेका छन् ।

क. अव्यवस्थित त्रुटि

यसलाई अनियमित वा प्रारम्भिक त्रुटि पनि भनिन्छ । दोस्रो भाषा आर्जनको क्रममा एउटै विद्यार्थीले एउटै शब्द वा रूपको प्रयोगमा गर्ने त्रुटि एक प्रकृतिको नभई एक पटक एक किसिमको र अर्को पटक अर्को किसिमको त्रुटि गर्दछ, भने त्यस्तो त्रुटिलाई अव्यवस्थित त्रुटि भनिन्छ । यस्ता त्रुटि व्यक्तिपिच्छे, भिन्नभिन्न प्रकृतिको हुने भएकाले यसलाई व्यक्तिपरक त्रुटि पनि भनिन्छ । दिदी लेख्नु पर्नेमा कतै दिदि वा कतै दीदि कतै दीदीको प्रयोग गर्नु यस्तो त्रुटिभित्र पर्दछ ।

ख. व्यवस्थित त्रुटि

व्यवस्थित त्रुटि नियमित प्रकृतिको हुन्छ, सबै ठाउँमा एकै नासले नियमित रूपमा दोहोरिने प्रकृतिका त्रुटिलाई व्यवस्थित त्रुटि भनिन्छ । यस्तो त्रुटि गर्ने सिकारुले सबै ठाउँमा एकै प्रकारको त्रुटि गर्दछ । यसले सिकारुको स्रोत र लक्ष्य भाषा बीचको सङ्क्रमणकालीन अवस्थाको सङ्केत गर्दछ । प्राय यस्तो त्रुटि मातृभाषा बाहेक अन्य भाषा सिक्दा गलत सामान्यीकरण वा आंशिक सामान्यीकरण भाषिक ज्ञानको अभाव वा भ्रामक व्युत्पत्तिका कारण उत्पन्न हुने गर्दछ । मैथिलीभाषीले नेपालीको खायो, आयो, दियो, पढ्यो जस्ता शब्द निर्माणको ज्ञान गरेपछि हुयो, जायो जस्ता शब्दहरूको निर्माण गर्नु अङ्ग्रेजी भाषीले दाजु खानुहुन्छ, बुबा खानुहुन्छ, दिदी खानुहुन्छ भने जस्तै गोरु खानुहुन्छ, जस्तै वाक्य प्रयोग गर्नु यस्तो प्रकृतिको त्रुटि हो । यस्तो त्रुटि हुनुको प्रमुख कारण भाषिक नियमको पुरापुरा ज्ञान नहुनु हो । यसमा वक्ताले मातृभाषाका नियम दोस्रो भाषाको प्रयोगमा आरोप गर्ने हुँदा उत्पन्न हुन्छ । दनुवारी भाषामा दिदी र भाञ्जालाई आदर गर्ने प्रचलन छैन । लिम्बु आदिमा लिङ्ग भेद देखिँदैन ती मातृभाषीहरूले नेपालीको प्रयोग गर्दा क्रमशः आदरगत एवम् लिङ्गगत त्रुटि गर्न पुग्दछन् ।

ग. उत्तरव्यवस्थित त्रुटि

भाषिक नियमको पुरापुरा ज्ञानपछि पनि सिकारुले हेल्चेक्याइ तथा लापरवाहीवश गर्ने त्रुटिलाई अन्तरव्यवस्थित त्रुटि भनिन्छ । यसमा सिकारुले आफैँ त्रुटि पत्ता लगाउने र सुधार गर्न पनि सक्तछ । असावधानीगत भाषिक प्रयोगका कारण यस्तो त्रुटि हुने भएकाले यसलाई असावधानीगत त्रुटि पनि भनिन्छ । लोप, रङ्काइ र चिप्ल्याइहरू यस्ता प्रकृतिका त्रुटिअन्तर्गत पर्दछन् । सिकारु तनावरहित, सावधान फुर्सद एवम् पुनर्संचेत रहेको व्यवस्थामा भने यस्ता त्रुटिहरू हुने गर्दैनन् (न्यौपाने, कोइराला र ढकाल, २०७०, २७७-२८०) ।

२.१.३ त्रुटिविश्लेषणका प्रक्रिया

त्रुटि विश्लेषण भाषा शिक्षणका निम्ति अत्यन्त उपयोगी मानिएको प्रयोग परक भाषिक सिद्धान्त हो । खासगरी दोस्रो भाषा शिक्षणका क्रममा देखापर्ने दुर्बलताहरूलाई निराकरण गरी प्रभावकारी शिक्षण गर्नमा यसले अहम् भूमिका खेल्दछन् । सिकारुमादेखिएका विभिन्न प्रकृतिका

कमजोरीहरु पत्ता लगाउन आवश्यक विधि प्रविधि तथा उपायहरु सुझाउने प्रक्रियालाई त्रुटि विश्लेषण प्रक्रिया मानिन्छ । यस्ता त्रुटि विश्लेषणनात्मक प्रक्रियालाई निष्कर्षमा ल्याउन निम्न दुई प्रकारका पद्धतिहरुको उपयोग गर्नु वाञ्छनीय हुन्छ (न्यौपाने, कोइराला र ढकाल, २०७०, २७७) ।

२.१.३.१. पूर्वनिर्धारित कोटि पद्धति

निगमनात्मक पद्धतिलाई “पूर्व निर्धारित कोटि पद्धति” पनि भन्ने गरिन्छ । यसमा भाषा सिकारुहरु गर्न सक्ने त्रुटिहरुको पूर्वानुमान गरेर तिनका सम्भावित प्रकृति, प्रकार र कोटि उपकोटिहरुको सुनिश्चित खाका तयार गरिन्छ । यस्तो खाका निर्धारण गर्दा व्यवस्थित, अव्यवस्थित र उत्तर व्यवस्थित आदि प्रकृति, उच्चारण, वर्ण विन्यास, रूप विन्यास, पद विन्यास, पदावली विन्यास, वाक्य विन्यास, सङ्कथन, अर्थ, शैलि, स्रोत, गम्भिरता, मात्रा, स्वरूप, जटिलता, अनौचित्य आदि र व्याकरणात्मक पक्षसँग सम्बन्धित रूप रचना, शब्द रचना, पदावली रचना, वाक्य रचना जस्ता उपपक्ष तथा लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदर, काल, पक्ष, भाव, कारण-अकरण, वाच्य, कारक आदिसँग सम्बन्धित कोटि, उपकोटि र पद सङ्गति, वाक्य सङ्गति, पदक्रम, रूपान्तरण, वाक्यान्तरण, उक्ति परिवर्तन, प्रेरणार्थक-उप्रेरणार्थक आदि विविध पक्षहरु सबै छुट्टिन सक्ने गरी तालिकीकरण, आरेखीकरण वा स्तम्भीकरण समेतको सूची तयार गरिन्छ । त्यस पछि सिकारुहरुको मौखिक र लिखित स्रोतबाट सामाग्री सङ्कलन गर्ने, सामग्रीहरुको अध्ययन गरी त्रुटिको पहिचान गर्ने, तिनलाई पूर्वनिर्धारित खाकामा वर्गीकृत गरेर छुट्ट्याउने र व्यवस्थापन गर्ने अनि तिनको आवश्यकता अनुसार बयान र विश्लेषण गर्ने काम गरिन्छ । यस्तो पद्धति अनुरूपको त्रुटि विश्लेषणका लागि विश्लेषक निकै अनुभवी, दक्ष र विज्ञ हुनु आवश्यक मानिन्छ (पौडेल, २०७३ : २११) ।

२.१.३.२. पश्चनिर्धारित कोटि पद्धति

यसलाई “अगनात्मक पद्धति” पनि भन्ने गरिन्छ । निगमनात्मक पद्धतिको ठिक विपरीत सिकारुबाट प्राप्त सामग्रीहरुको अध्ययन गरे पछि देखिएका त्रुटिहरुलाई आधार बनाएर तत् त्रुटि प्रकृति, पक्ष उपपक्ष तथा कोटि उपकोटीको वर्गीकरण गर्ने, व्यवस्थापन गर्ने र वर्णन विश्लेषण गर्ने काम आगमनात्मक पद्धतिमा गरिन्छ । निगमनात्मक पद्धतिले अनुमान गरेका सबै त्रुटिहरु वास्तविक व्यवहारमा नदेखिन सक्छन् र पूर्वानुमान गरेका भन्दा बेग्लै खालका त्रुटिहरु पनि देखिन सक्छन् । अतः वर्तमान सन्दर्भमा निगमनात्मक भन्दा आगमनात्मक पद्धतिलाई त्रुटि विश्लेषणमा बढि महत्व दिइएको पाइन्छ । यस पद्धतिमा पनि विश्लेषक सम्बन्धि भाषामा निकै अनुभवी, दक्ष र विज्ञ हुनु जरुरी मानिन्छ (पौडेल, २०७३ : २११) ।

२.१.४ त्रुटि विश्लेषणका चरणहरू

निगमनात्मक वा आगमनात्मक जुनसुकै पद्धति अपनाएर त्रुटि विश्लेषणमा सरिक हुन सकिन्छ तर त्यसो गर्दा निम्न लिखित चरणगत प्रक्रिया अपनाई अगाडि बढ्नु उपयुक्त मानिन्छ :
क) सामग्री सङ्कलन ख) त्रुटिहरूको अध्ययन र पहिचान ग) त्रुटिहरूको वर्गीकरण र व्यवस्थापन
घ) त्रुटिहरूको वर्णन, विश्लेषण र ङ) त्रुटि निराकरण ।

क) सामग्री सङ्कलन : त्रुटि विश्लेषणको पहिलो कार्य सामग्री सङ्कलन हो । त्रुटि विश्लेषणको उद्देश्य पाठ्यक्रम वा पाठ्य सामग्रीको निर्माण, शिक्षण सिकाइ सुधार, शिक्षण विधि प्रविधि परिष्कार आदि जुनसुकै कुरासितसम्बन्धित भए पनि त्यसको पहिलो र अनिवार्य चरण सामग्री सङ्कलन नै हो । सम्बन्धि सिकारुका मौखिक वा लिखित अभिव्यक्तिबाट आवश्यकता र स्तर अनुरूपका सामग्रीहरू सङ्कलन गर्न सकिन्छ । मौखिक स्रोतबाट सामग्री सङ्कलन गर्दा विविध अवलोकन फारम र टेप रेकर्ड वा भिडियो केमरा आदिको उपयोग समेत गर्नु पर्ने हुन्छ । लिखित स्रोतका सामग्री भने कापी कलमको सहयोगले सिकारुलाई विविध लेखन कार्य गराई सङ्कलन गर्न सकिन्छ ।

ख) त्रुटिहरूको अध्ययन र पहिचान : दोस्रो चरणमा पहिलो चरणमा सङ्कलित सामग्रीहरूको अध्ययन गर्ने र त्रुटि प्रकृति तथा त्रुटिक्षेत्रहरू पहिचान गर्ने काम गरिन्छ । टेप वा भिडियो टेप खोलेर सुन्ने, हेर्ने, आवश्यक परे दोहोर्‍याएर सुन्ने, हेर्ने र त्रुटिहरूको सुनिश्चयन गर्ने, टिपोट गर्ने कार्यका साथै लिखित सामग्रीहरू पढ्ने, त्रुटिक्षेत्रमा आवश्यक रङ्गीन मसी वा पेन्सिलको प्रयोग गरी रेखाङ्कन गर्ने, अलग अलग त्रुटिका लागि अलग अलग सङ्केत चिनो लगाउने आदि प्राविधिक र प्रज्ञाक दुबै काम गरिन्छ ।

ग) त्रुटिहरूको वर्गीकरण र व्यवस्थापन : तेस्रो चरणमादोस्रो चरणमा पहिचान गरिएका त्रुटिहरूलाई राम्रोसँग नियालेर प्रकृति अनुसार, भाषिक पक्ष अनुसार, व्याकरणात्मक कोटि उपकोटि र अन्य विविध पक्ष अनुसार छुट्टयाउने, वर्गीकृत गर्ने र निगमनात्मक पूर्व निर्धारित त्रुटि खाकामा राखेर व्यवस्थित गर्ने वा आवश्यकता अनुसारको आगमनात्मक खाका तयार गरेर तालिकीकरण गर्ने, आरेखीकरण गर्ने र स्तम्भिकरण गर्ने अथवा सम्बन्धित खाकामा राखेर व्यवस्थित गर्नु पर्ने हुन्छ । यसरी त्रुटिहरूको वर्गीकरण र व्यवस्थापन गर्दा लक्ष्य भाषाको मानकलाई विशेष ख्याल गर्नु पर्ने हुन्छ साथै एउटै प्रकारको त्रुटिको बारम्बार वा फाटफुट आवृत्ति, सिकारुको अनभिज्ञता, आंशिक सुभ्र, असावधानी, धरमर आदि विविध पक्षलाई पनि गहन विचार पुऱ्याउनु पर्ने हुन्छ । अनियमित वा अव्यवस्थित खालका त्रुटिभन्दा नियमित वा व्यवस्थित खालका त्रुटिहरू नै वास्तविक त्रुटि मानिने हुनाले यसतर्फ विश्लेषकका विशेष ध्यान केन्द्रित हुनु आवश्यक मानिन्छ ।

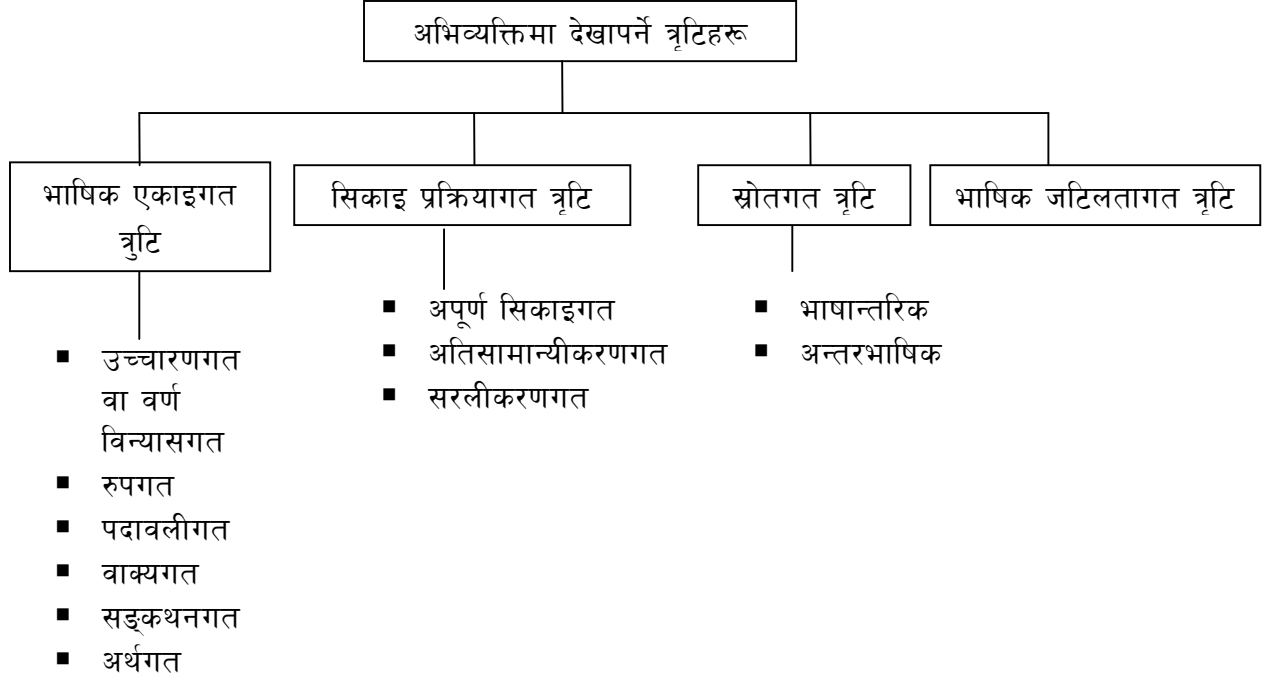
घ) त्रुटिहरूको वर्णन र विश्लेषण : तेस्रो चरणमा वर्गीकृत र व्यवस्थित गरिएका त्रुटिहरूका बारेमा चौथो चरणमा मिहिन ढंगले वर्णन र विश्लेषण गर्ने काम गरिन्छ । त्रुटिहरूलाई कुन कुन प्रकृतिमा छुट्टयाइएको छ, त्यसको आधार केहो, ती त्रुटि हुनुका कारण के के हुन्, तिनका मात्रा, स्वरूप, स्रोत, अनौचित्य, गम्भीरता आदिको स्थिति के छ, कुन प्रकारका त्रुटि बढी र कुन प्रकारका त्रुटि कम देखिए, सिकारुका वैयक्तिक र सामूहिक त्रुटि प्रकृति के कस्ता छन्, त्रुटिहरू सिकारुसित मात्रै सम्बन्धित छन् कि स्रोत भाषिक प्रभाव, वातावरण, शिक्षण सिकाइ प्रक्रिया, अभ्यास, शिक्षण स्रोत सामग्री आदि विभिन्न पक्षसँग सम्बन्धित छन् । त्रुटिहरू नियमितता, अनियमितता, असावधानी, आंशिकता, समग्रता, पयत्न लघाव, सामान्यीकरण आदि कुन कुन पक्षसँग के कति सम्बन्धित छन्, त्रुटिको स्पष्टता, अस्पष्टता, लक्ष्य भाषिक भाषान्तरिकता, स्रोत भाषिक भाषान्तरता अथवा सिकारुको मौलिक नियमको खोजी आदि कुन कुन कुरासँग सम्बन्धित छन् जस्ता विविध पक्षहरूको सूक्ष्म र व्यवस्थित वर्णन, बयान र विश्लेषण यस चरणमा गरिन्छ । त्रुटि विश्लेषणको मुख्य प्राप्ति र अप्राप्तिको वास्तविक भेड दिने सर्वाधिक महत्वपूर्ण कार्य यस चरणमा सम्पन्न हुन्छ । (पौडेल, २०७३ : २१२)

ड) त्रुटि निराकरण : त्रुटि विश्लेषणको मुख्य कार्य चौथो चरणमै सम्पन्न भइ सकेको हुन्छ । त्यसैले यो चरण त्रुटि, विश्लेषण प्रक्रियाको अनिवार्य अङ्ग होइन तर त्रुटि विश्लेषणको मुख्य प्रायोगिक उद्देश्य सिकारुको लक्ष्य भाषा सिकाइमा त्रुटिहरूको निराकरण गर्दै लैजानु र सबल बोध र अभिव्यक्ति कुशलता विकास गर्नुमै केन्द्रित भएकोले अन्तिममा विश्लेषित तथ्यहरूका आधारमा त्रुटि निराकरणका उपायहरू सुझावका रूपमा प्रस्तुत गर्नु अपरिहार्य देखिन्छ । पाठ्यक्रम निर्माण र पाठ्यवस्तुको छनोट र स्तरणमा के कस्तो परिष्कार गर्ने, पाठ्य सामग्रीलाई के कसरी परिष्कृत र व्यवस्थित गर्ने, शिक्षण पद्धति, विधि, प्रविधि, शिक्षण सिकाइ कार्यकलाप, मुल्याङ्कन आदि पक्षमा के कस्तो सुधार र पष्कार गर्ने, सकारात्मक सिकाइ वातावरण निर्माण, अभिप्रेरणा वृद्धि, नकारात्मक प्रभावको न्यूनीकरण तथा शिक्षण समयावधिको उपयुक्तता आदि पक्षमा के कस्तो व्यवस्था र सुधार गर्ने जस्ता अनेकौं कुराहरू आवश्यकता अनुसार त्रुटि निराकरणत्मक सुझावका रूपमा प्रस्तुत गर्न सकिन्छ । (पौडेल, २०७३ : २१२) ।

२.१.५. भाषा सिकाइका क्रममा हुने मौखिक र लिखित अभिव्यक्ति सम्बन्धि हुने त्रुटि

मौखिक र लिखित अभिव्यक्तिमा पाइने त्रुटिहरूलाई छलफलको सरलताका लागि यसरी वर्गीकरण गर्न सकिन्छ :

मौखिक र लिखित अभिव्यक्तिमा देखापर्ने त्रुटिहरू

१. भाषिक एकाइगत त्रुटि : वर्ण, रूप, शब्द, पदावली, वाक्य सङ्कथनलाई भाषिक एकाइ भनिन्छ । भाषिक एकाइमा अन्तर्निहित अर्थलाई पनि यस सन्दर्भमा उल्लेख गर्न सकिन्छ । भाषिक एकाइगत त्रुटिलाई उच्चारणगत वा वर्ण विन्यासगत, रूपगत, पदावलीगत, वाक्यगत र अर्थगत भेद गर्न सकिन्छ ।

(क) उच्चारणगत वा वर्ण विन्यासगत त्रुटि : स्वतन्त्र रूपमा वर्णको उच्चारण गर्दा उच्चारणगत त्रुटि देखा नपर्न पनि सक्छ । उक्त वर्णहरू जब माथिल्ला एकाइमा आवद्ध हुन्छन्, तब तिनीहरूको उच्चारण गर्दा वा लेख्दा त्रुटिहरू देखापर्न सक्छन् ।

त्यस्ता त्रुटिलाई यस प्रकार उल्लेख गर्न सकिन्छ ।

- अल्पप्राणीभूत हुनु : महाप्राणी वर्गहरू अल्पप्राणी भई देखापर्न सक्छन् :

सही उच्चारण र विन्यास	गतल उच्चारण र विन्यास
भाँडा	वाँडा
भनेको	बनेको
घडी	गडी
घाम	गाम
भोला	जोला

- 'र' ध्वनि 'ल' का रूपमा देखापर्न हुनु : तरकाली/तर्काली (तरकारी), विलाटनगर (विराटनगर)

- 'य' ध्वनि 'ज' का रूपमा परिवर्तन हुनु : सुर्जे (सुर्य) , कार्जे (कार्य), धैर्जे/धार्जे(धैर्य), जेनतेन (येनकेन), जनमन (यनमन), ज्यामाराज(यमराज) आदि ।
- सघोष वर्णहरु अघोष भई देखापर्न सक्छन् : लोग्ने, नगद, सबै, सदस्य, खबै, किताबजस्ता शब्दहरु क्रमशः : लोकने, नकद, सपै, सतस्य/सतस्से, खुपै, किताप हुन पुग्छन् भने यी उच्चारणगत त्रुटिहरु हुन ।
- 'त' वर्गीय ध्वनि 'ट' वर्गीय रूपमा देखापर्न सक्छन् : स्थिति, तातो, तेल, दही, तोप, तामा, थापा, धक, विदा, दान, तिमी जस्ता शब्दलाई क्रमशः : ठिटि, टाटो, टेल डहि/डइ, टोप, टामा, ठापा, ढक, बिडा, डान, टिमि हुन पुग्छन् ।
- 'ट'वर्गीय ध्वनि'त' वर्गीय ध्वनिका रूपमाप्रयुक्त हुन पुग्दछन् : ठाउँ, भोट,टालो, टपरी,ठाडो,डाँडो, ढक, शब्दलाई क्रमशःथाउँ, भोट, तालो, तपरी, थारो, डाँरो, धक, बनाएर उच्चारण गर्नु त्रुटिपूर्ण हुन्छ ।
- अकरलाई 'आ'कारका रूपमाव्यवहार गर्नु : घर, खर, व्यक्ति, व्यक्तिगत , गर्छ, गदैन, मर्छ, गएन, अब, अहिलेलाई घर, खार, व्यबि, व्याक्तिगत, गाछ्छा, गादैन माछ्छा, आव/आवो, आइलेका रूपमाउच्चारण गर्नु त्रुटिपूर्ण प्रयोग हो । यसमाभोटवर्मेली परिवारको मातृभाषीप्रभाव देखिन्छ ।
- ड र ढ ध्वनिउच्चारणगत अप्ठ्याराकाकारण रकारीभूतहुनपुगेको देखिन्छन् :छोडिदिनु, टाढा, पढनु, सडक, हिंडिरहेका ,पिंढी, पढाउनु,चढाउनु,जस्ता शब्दको उच्चारण क्रमशः :छोरीडिनु, टारा, पर्नु, सरक, हिंरिरहेको पिंरी, चह्यउनु, चह्यउनु हुनपुगी, त्रुटिपूर्ण, हुनपुग्छन् ।यसबाट अर्थबोधमा समस्या उत्पन्न हुन्छ ।
- शब्दमाभएको अ कारको लोप हुनपुगनु पनि त्रुटिको उदाहरणहो : धर्म, अर्थ,तुरुन्त , मूर्ख, जस्ता शब्दकि त धर्म,अर्थ, तुरुन्त वा धरम, करम, तुरुन्त, मुख हुन पुग्छन् । मैथिली , भोजपुरी, आदिमातृभाषीप्रभावभएकाव्यक्तिले नेपालीप्रयोग गर्दा यस्तो त्रुटि हुन सक्ने देखिन्छ ।
- पदादिमाआउने हलन्त 'स' को प्रयोग इस्/अस्का रूपमा प्रयोग हुनपुगनु : इस्थान/अस्थान(.अस्थान) ,इस्थायि(स्थायी),इस्पष्ट/अस्पष्ट (.स्पष्ट),इस्मरन/अस्मरन (.स्मरण), इस्थापना /अस्थापना / थापना (.स्थापना) पदादिको 'स' इस् नहुँदा नेपालीभाषीहरु थान, थायी, थिती, पस्टका रूपमापनिप्रयोग गर्नु पुग्छन् । यस्तो उच्चारण पनि त्रुटिपूर्ण नै मानिन्छ ।
- अघोष वर्ण सघोष वर्णको रूपमाप्रयोग हुनु : तँ काँडा आइस , तँ काँबड आइस (तँ कहाँबाट आइस्) म त्याँड/त्याँबाड आएँ (म त्यहाँबाट आएँ) ।

- 'व'ध्वनि 'ओ' का रूपमा प्रस्तुतहुनु : वकिल , महत्त्व,वरिपरि, नेतृत्व, स्थायित्व, स्वामित्व, सतित्व, मातृत्व,जस्ताशब्दक्रमश : ओकिल, महत्तो, ओरिपरि, नेतृत्तो ,इस्थाइत्तो, स्वामित्तो,सतित्तो, मातृत्तो, हुनपुगी त्रुटिपूर्ण हुनु पुगछन् ।
- 'य'ध्वनि 'ए' का रूपमाप्रयोग हुनु : कतिपय, कर्तव्य, गन्यमान्य, गन्तव्य, आवश्यक, भविष्य, भवितव्य, धन्यवाद, माननीय जस्ता शब्दक्रमश:कतिपय, कर्तव्वे,गन्नेमान्ने,आबसेक/आबस्सेक,भविस्से, भवितव्वे, धन्नेवाद, माननिएका रूपमाप्रयुक्तहुनु त्रुटिपूर्ण प्रयोग हो ।
- द+ध द्ध जस्तो संयुक्तअवस्थामा 'ध'को लोप भएर द ध्वनि दोहोरिनु (दिवत्व हुनु) : शुद्ध, बद्ध,पद्धति, सिद्धान्त, बुद्ध, बृद्ध, शब्दक्रमशा : सुद्द, बद्द, पद्धति, सिद्धान्त, बुद्ध, त्रिदध, हुन पुगछन ।
- पदमध्यमा पदान्तमाहुने ह लोप हुनु : महामसचिव, महाकवि, मह, महावाणी, सहायता, महाकाव्य, महाविद्यालय, सहसचिव, सहमति ,बडहर, कटहर, जस्ता शब्दक्रमश : मासचिव, माकवि ,मअ, मावाणी सायेता, माविद्यालय, ससचिव, समति, बडर, कटर हुन पुगी त्रुटिपूर्ण बन्दछन् ।
- वर्णहरु विपर्यास (उल्टोपाल्टो) हुने : प्रभाव, प्रगति, प्रसाद, प्रताप, प्रमाण, प्रकाश, प्रजा, प्रशस्त, प्रशसन, प्रभुत्व,कृपा, कृषक, ब्रह्माण्डजस्ता शब्दक्रमश : पर्भाव, पर्गति, पर्साद, पर्ताप, पर्मान पर्कास, पर्जा, पर्सस्त, पर्सासन, पर्भूतो, किर्पा, किर्सक, बर्मान्ड हुनपुगी त्रुटिपूर्ण बन्दछन् । यहाँ उल्टोपाल्टो हुनपुगेको छ भने प्रयत्न लाघव पनिहुनपुगेको छ । यस्तो हुनुलाई राम्रो मानिदैन ।
- अनुनासिक (चन्द्रबिन्दु) ध्वनिनासिक्यध्वनि (ङ न म) का रूपमाआउनु : आउदैन, छुदैन, हुँदैन, रुँदैन, रुदा, पाउँदैन, गराउँछ शब्दक्रमश : आउन्दैन, छून्दैन, रुन्दैन, रुन्दा, पाउन्दैन, गराउन्छका रूपमाप्रयुक्तहुनगई त्रुटिपूर्ण हुन पुगछन् ।
- क्ष ध्वनि छ का रूपमा देखापर्नु : कक्षा,पक्ष लक्ष्य, दक्ष, रक्षा, समक्ष, क्षेत्र, राक्षस, क्षमा, शिक्षा, शब्द क्रमश : कछ्य, पछ्य, लछ्य, दछ्य, रछ्या, समछ्ये, छेत्र, राच्छेस/सछेस, छेमा, सिछ्या,हुन पुगी त्रुटिपूर्ण बन्छन् । कथ्य भाषामा राक्षस् वा राकस् हुन पुगका पनि पाइन्छ ।
- वर्ण विन्यासका कारणले उच्चारण प्रभावित हुनु : सफलता, समाजिकता, जनकपुर, हलचल, सरसर, कन्या, सत्य लेखिएको शब्दलाई जस्ताको तस्तै उच्चारण नगरेर कथ्य भाषाको ढाचाँ अनुसार उच्चारण गनुपर्ने हुन्छ । त्यस्तो उच्चारण नगर्दा अस्वाभाविक र

त्रुटिपूण हुनुपुगछ । उक्त शब्दको पयोग क्रमशः सफलता, सामाजिकता, जनक्पुर, हल्लल, सर्सर, कन्या, सत्त्यता, रुपमा उच्चरित हुनु आवश्यक देखिन्छ ।

- पद्मध्यमा प्रयुक्त हुने 'र' को उच्चारणमा 'अ' थपिने र विपर्यास हुने अवस्था देखिनु : प्रभाव, प्रधान, प्रमुख, प्रशस्त,सृष्टि जस्ता शब्द त्रमशः यसरी उच्चारित भई त्रुटिपूण हुन पुगछन् : परभाव/पर्भाव, परधान/पर्धान, परमुख/पर्मुख, परसस्त/पर्सस्त, सिरिस्टि आदि ।
- अभिव्यक्तिमा विदेशी भाषाको पभाव देखिनु : जर्मन, जापान, छनोट, बनोट, ब्याग, प्याकजस्ता शब्द त्रमशः जमन, जापन, छनोट, बनोट, वेग र पेक हुन पुगछन् ।
- भषिकागत प्रभाव शिष्ट र मानक भाषामा देखापर्नु : सतचालिस , उनन्चास, पैतालिस, उनन्चालीस, शब्द क्रमशः : सैतालिस/सच्चालिस,उनन्चास/उनपचस, पैचालिस, उनन्चालिस हुनपुगी त्रुटिपूण हुन्छन् । (जाओँ/जाऊँ शब्द जाम, जुम, जाँ, हुन पुगछन्), रहेछ क्रमशः रेछ, राछ, रैच, रैछ, थिएछ, थेछ, रछ, रच आदिको रुपमा देखा पर्छन् ।

(ख) पदगत त्रुटि : रुपयान र व्यूत्पादन सम्बन्धी त्रुटिलाई यस अन्तर्गत राख्न सकिन्छ । नाम, सर्वनाम, विशेषण, र त्रियालाई लिङ्ग वचन, पुरुष, आदर,काल, भाव, वाच्य, करण-अकरण, प्रेरणार्थक अप्रेरणार्थक जनाउने गरी फेर्न नसक्दा हुने त्रुटिलाई रुपयानजनित त्रुटि मानिन्छ भने उपसर्ग वा प्रत्यय लगाई शब्द निर्माण गर्ने कार्यलाई व्युत्पादन भनिन्छ । खास गरी व्याकरणिक कोटिसँग सम्बन्धित त्रुटिहरु यस अन्तर्गत पर्दछन् ।

- आदार नजनाउने एक वचनको सर्वनामलाई 'हरु' जोडेर सोभै बहुवचन बनाउनु । त्यो , यो, तँ, ऊ को बहु वचनको रुपयान तिनीहरु ,यिनीहरु, तिमीहरु, उनीहरु गर्नुपर्नेमा यसरी नगरी त्यो >त्योहरु, यो > योहरु , तँ > तँहरु, ऊ >उहरु हुनु । यसमा 'हरु' वचन बोधक प्रत्ययजनित परिवर्तन गरिएको देखिदैन ।
- वर्तमान कालको बहु वचनको करण क्रियापदलाई अकरणमा रुपयान गर्दा एउटा 'न'को लोप हुनु : आउँछन् > आउँदैन (आउँदैनन्), खान्छन् > खाँदैन (खाँदैनन्) ,बस्छन् > बस्दैनन् (बस्दैनन्), दिन्छन् > दिदैन (दिदैनन्), बनाउँछन् > बनाउदैन -बनाउँदैनन्)
- एक वचन बुझाउने ओकारान्त नाममा 'हरु' प्रत्यय जोडी सोभै बहुवचन बनाउनु : छोरा > छोराहरु (छोरोहरु) , डोको > डोकोहरु (डोकाहरु) ,मानो >मानोहरु (मानाहरु) , भेडो > भेडाहरु (भेडाहरु) , बाखो > बाखाहरु (बाखाहरु) बहु वचन बोधक "हरु" प्रत्यय गाँसेपछि ओकारान्त नामलाई आकारान्तमा रुपायित गर्नुपर्छ, त्यसो नगर्नु त्रुटि हो ।

- पेरणर्थक त्रियापदको गलत प्रयोग गर्नु : पुगाउँला (पुन्याउँला) ,मगवाउँला (मगाउँला) , लगवाउँछ (लगाउँछ)
 - भावावाचक नाममा अभौ अर्कै भाववाचक नाम जनाउने 'ता' प्रत्यय जोड्नु सौन्दर्याता (सौन्दर्य), सामञ्जस्ता (सामञ्जस्य) ,औचित्यता -औचित्य,बाहुल्यता (बाहुल्य), धैर्यता (धैर्य), गरिबिता (गरिबी) इमान्दारिता (इमान्दारी) इत्यादि
 - शब्दवर्गको प्रयोग समुचित हुन नसक्नु : सबै प्राणीलाई खाद्यवस्तुको आवश्यकता (आवश्यकता) हुन्छ । सबै प्रणीलाई खाद्यवस्तु आवश्यकता (आवश्यक) हुन्छ ।
- (ग) पदावलीगत त्रुटि : पदावली शब्द/पदभन्दा माथिल्लो एकाइ हो विस्तारित पदावलीमा एकभन्दा बढी पदहरुको सम्बद्धता हुन्छ । एकभन्दा बढी पदहरु प्रयुक्त हुँदा एकअर्काका बिचमा सङ्गति मिल्नु जरुरी हुन्छ । यस्तो हुन नसक्दा अभिव्यक्ति त्रुटिपूर्ण हुन्छ ।
- विशेषण र विशेष्यका बिच सङ्गति नमिल्नु यो किताबहरु (यी किताबहरु), त्यो पुस्तकहरु (ती पुस्तकहरु), ठुलो रुखहरु (ठुला रुखहरु), अग्लो मान्छेहरु (अग्ला मान्छेहरु), अग्लो केटोहरु (अग्ला केटाहरु), सुकेको रुखहरु (सुकेका रुखहरु), आफ्नो मान्छेहरु (अफ्ना मान्छेहरु)
 - एक वचन जनाउने ओकारान्त नामलाई बहु वचनमा फेर्दा आकारान्तमा परिवर्तन नगरी प्रस्तुत गर्नु त्रुटिपूर्ण हुन्छ । यसमा विशेषणको पनि सङ्गति मिलाउनु जरुरी हुन्छ । फाटेको डोकोहरु (फाटेका डोकोहरु/डोका), सुकेको हाँगोहरु (सुकेका हाँगाहरु), बुनेको डालोहरु (बुनेका डालाहरु), कालो बिरालोहरु (काला बिरालाहरु)
 - स्त्रीलिङ्गी विशेषण एक वचनमा हुँदा विशेषणले स्त्रीलिङ्गी रुपायन नलिनु त्रुटिपूर्ण हुन्छ । आफ्नो छोरी (आफ्नी छोरी), आ नी छोरीहरु (आफ्ना छोरीहरु), मेरो छोरी (मेरी छोरी), मेरी छोरीहरु (मेरा छोरीहरु), रामको छोरी (रामकी छोरी), रामको छोरीहरु (रामका छोरीहरु) आदि
 - आदरजनित नामको विशेषणले पनि आदरार्थी रूप ग्रहण गर्नुपर्छ । त्यस्तो नहुनु त्रुटिपूर्ण हुन्छ । मेरो दाजु (मेरा दाजु), मेरो बुबा (मेरा बुबा), तपाईंको ससुरा (तपाईंका ससुरा), आफ्नो भिनाजु (आफ्ना भिनाजु), आफ्नो फुपाजु (आ ना फुपाजु)
 - अन्य भाषासँग सम्बन्धित पदावली देखिनु –

रास्ता जाम भयो । मेरो पास सामान छैन । त्यहाँ बबाल भयो ।

(बाटो रोकियो) (मसँग सामान छैन) (त्यहाँ गोलमाल भयो)

(घ) वाक्यगत त्रुटिहरः वाक्यका केन्द्रीय घटक उद्देश्य र विधेय, विशेषण र विशेष्य, पदक्रमका साथै वाक्यगत जटिलताका कारणले देखापर्ने त्रुटिलाई वाक्यगत त्रुटिभित्र राख्न सकिन्छ ।

■ कर्ता र त्रियापदका विचमा सङ्गति नमिल्नु :

अशुद्ध रूप	शुद्ध रूप
तिनिहरुले धेरै पढेको छन् ।	तिनिहरुले धेरै पढेका छन् ।
तिमीहरु अग्लो छौ ।	तिमीहरु अग्ला छौ ।
हामीहरुले तिमीहरुलाई किताबहरु दिएको छौं ।	हामीहरुले तिमीहरुलाई किताबहरु दिएका छौं ।
कुटुम्बहरु चल्दोमिल्दो ठोक्किन्छ ।	कुटुम्बहरु चल्दामिल्दामा ठोक्किन्छन् ।
उनले हामीलाई बाटो देखाउनुभयो ।	उनले हामीलाई बाटो देखाए ।
उहाँले हामीलाई बाटो देखाए ।	उहाँले हामीलाई बाटो देखाउनुभयो ।
लमाले पारिजातको नाम छेकुडोल्मा राख्यो ।	लमाले पारिजातको नाम छेकुडोल्मा राखे ।

■ विशेषण र विशयको विच सङ्गति नमिल्नु:

अशुद्ध रूप	शुद्ध रूप
नेपालमा अग्लो हिमालहरु छ ।	नेपालमा अग्ला हिमालहरु छन् ।
सेता परेवाहरु उडे ।	सेता परेवा (हरु) उडे ।
काली केटी नक्कल धेरै पार्छन् ।	काला केटीहरु धेरै नक्कलपार्छन् ।
अग्लो केटी र होचो केटीको जोडा बाँधियो ।	अग्ली केटी र होचो केटीको जोडा बाँधियो ।
नेप्टो केटी र नेप्टे केटी आयो ।	नेप्टी केटी र नेप्टे केटी आए ।
पुङ्को केटी पुङ्की केटी आयो ।	पुङ्की केटी र पुङ्को केटी आए ।
पुङ्को केटीहरु/केटीहरु आयो ।	पुङ्का केटीहरु/केटीहरु आए ।

■ वाच्यगत सङ्गति नमिल्नु :

अशुद्ध रूप	शुद्ध रूप
म बसद्वार यात्रा गरियो ।	म्बाट बसद्वारा यात्रा गरियो ।

क्याम्पसद्वारा आयोजना गरिएको हाजिरीजवाफमा मैले भाग लिइयो ।	क्याम्पसले आयोजना गरेको हाजिरीजवाफमा मैले भाग लिएँ । क्याम्पसद्वारा आयोजना गरिएको हाजिरी जवाफमा मैले भाग लिएँ । क्याम्पसद्वारा आयोजना गरिएको हाजिरीजवाफमा मद्दारा/बाट भाग लिइयो ।
मबाट तरकारी केलाएँ ।	मैले तरकारी केलाएँ ।
मैले तरकारी केलाइयो ।	म द्वारा/बाट तरकारी केलाइयो ।
पुलिसबाट मलाई पक्रियो ।	पुलिसद्वारा म पत्रिएँ ।

पदक्रमको पयोग सही रूपमा हुन नसक्नु :

अशुद्ध रूप	शुद्ध रूप
दश किलोमिटर लामो बस गुड्ने सडक तयार भयो ।	बस गुड्ने दश किलोमिटर लामो सडक तयार भयो
क्याम्पसमा विद्यार्थीहरु पढ्छन् ।	विद्यार्थीहरु क्याम्पसमा पढ्छन् ।
बज्ज छोड्यो रेडियो बेट्टि सकिएर ।	बेट्टि सकिएर बज्ज छोड्यो ।
सकिएर बेट्टि बज्ज छोड्यो रेडियो ।	

(ड)सङ्कथनगत त्रुटिहरु: वाक्य भन्दा माथिल्लो भाषिक एकाई अनुच्छेद हो तर यहाँ वाक्यावाक्यका विचका सङ्गतिलाई सङ्कथन मानी तिनीहरुका विच सङ्गति नमिल्नुलाई त्रुटि भनिएको छ ।

- लेखनाथले आफ्ना रचनालाई परिष्कारको सचेत प्रयास गरे । उहाँले थालेको अभियानका अनुयायी माधव धिमिरे हुनुहुन्छ ।

- दाजु घर जानुभयो ।
 - उनी हप्ता दिनपछि नै आउँछन् ।
 - उनी एक हप्तामा आउनुहुन्छ
 - उहाँ एक हप्तामा आउँछन्

(वाक्यहरुका विचमा आदरजनित सङ्गति मिलेको देखिँदैन) ।

- सरिता शिवराजकी बहिनी हो । उनी मिहिनेती छिन् ।

(च) अर्थगत त्रुटिहरु :शब्द , पदावली, वाक्यांश, वाक्य, अनुच्छेद, परिच्छेद र समग्र कथनजस्ता भाषिक एकाइमा अर्थ वक्ता, श्रोता, विषय, प्रसङ्ग र परम्परा सापेक्ष हुनुपर्छ । त्यस्तो हुन नसक्नुलाई अर्थगत त्रुटि मानिन्छ । यसका विभिन्न प्रकार हुन्छन् ।

- शब्दको सहसम्बन्ध/सन्निधान सम्बन्ध नमिल्नु : खास शब्दसँग खासखास शब्दमात्र प्रयुक्त हुन्छन् । सबै शब्द सबै शब्दको साथ लागेर आउने अवस्था हुँदैन । पर्यायवाची शब्द नै भए पनि सबै शब्दलाई स्थानापन्न गर्न सकिने अवस्था हुँदैन । उदाहरणमा हेरौं :

* अँधेरी अनुहार/ अँधेरी दिन	अधेरी रात/अधँरी घाट
* उज्यालो साभ्र/ रात	उज्यालो दिन /अनहार/मुहुडा/बत्ती
* मधुरो अनुहार	मधुरो बत्ती ।
* निन्याउरो बत्ती	निन्याउरो अनुहार ।
* धोदो रोटी/ रुरुवाल	धोदो रुख/स्वर ।
* ओठे बोलाई	ओठे जवाफ/मान्छे ।
* अल्छे तिघ्रा / स्वादे रसना	अल्छे तिघ्रो/स्वाद जिब्रो ।
* आकाशकोफल नेत्र/अक्षी/ लोचन/नयन तरी मर	आकशको फल आँखा तरी मर
* कुखरले खान्छ	कुकुरले टोक्छ ।
* पानी पर्दै छ, बसेपछि जाउँला ।	पानी पर्दै छ, रहेपछि जाउँला
* एकजना बाखा फुक्यो	एउटा बाखी फुक्यो

उक्त उदाहरणमा सहसम्बन्धलाई स्वीकार गरेको देखिँदैन ।

- अर्थ वा अभिप्रायमा विरोधाभास पाइनु : गाउँ पालिकाका सभामा प्रमुखले विचार पोख्नुभयो । गाउँ पालिकाका सभामा प्रमुखले विचार व्यक्त गर्नुभयो) राजधानीमा ग्याँसको अभाव खट्कियो । (राजधानीमा ग्याँसको आपूर्ति खट्कियो)
- शब्दहरुको पुनरावृत्ति हुनु :
घरका सबै सातै जना पहिरोमा पुरिए ।
बोके जतिसबै पैसा चोरियो ।
उसले तारन्तारबारम्बार दिसा गयो
- हो का ठाउँमा छ को प्रयोग हुनु :
मेरो घर जनकपुर छ (मेरो घर जनकपुर हो ।)

मेरो नाम रामचन्द्र सिंह छ । (मेरो नाम रामचन्द्र सिंह हो ।)

- मातृभाषाको प्रभावमा नेपाली भाषाको वाक्य रचना गर्नु :

तरकारीको टोकरीले रास्ता जाम गर्‍यो (तरकारीको टोकरीले बाटो बन्द भयो) ।

आलु निमन छ हजुर (आलु राम्रो छ, हजुर)

२. सिकाइ प्रक्रियागत त्रुटिहरू : त्रुटिपूर्ण भाषा सिकेपछि प्रयोक्ताले भाषाको शुद्ध रूप प्रयोग गर्न सक्तैन । सिकाइको परिणाम अभिव्यक्तिमा देखापर्नु स्वाभाविक हुन्छ । सिकाइ प्रक्रियागत त्रुटिलाई सरलताका लागि यसरी वर्गीकरण गर्न सकिन्छ ।

(क) अपूर्ण सिकाइगत त्रुटि

(ख) अतिसामान्यीकरणगत त्रुटि

(ग) सरलीकरणगत त्रुटि

(क) अपूर्ण सिकाइगत त्रुटि :सिकाइको क्रममा भएको सिकारुले सिकाइमा पूर्णता पाइ सकेको हुँदैन । त्यतिखेरको भाषिक प्रयोगमा विभिन्न किसिमका त्रुटिहरू देखापर्न सक्छन् । यस्ता त्रुटिलाई विकासशील त्रुटि पनि भनिन्छ । विकासशील अवस्थामा यस्ता त्रुटि देखापर्न सक्छन् ।

उसले निवेदन लिख्यो (लेख्यो)

यो सन्देश (खबर) म पुगाउँला (पुऱ्याउँला)

रामचन्द्रले शिव धनु भँचायो (भाचे)

कृष्णले मट्टितेल पोखायो -पोख्यो)

गाईले बाच्छो ब्यायो (पायो)

सिकारीले वाच्यका नियम राम्ररी ठम्याउन नसकेका अवस्थामा देहायका त्रुटिहरू गर्न पुग्छन् :

रामबाट/द्वारा दुई ओटा बाण छोडे (छोडिए) ।

मैले (म बाट/द्वारा) दुई ओटा कथा पढियो (पढिए) ।

रामद्वारा चिठी लेखेको छ (लेखिएको छ) ।

अकरणको 'न' को प्रयुक्तिमा पनि सिकाइगत अपूर्णता देखिन सक्छ ।

आजसम्म कुरा नभएको रहेछ (भएको रहेनछ) ।

ऊ घर जान्छन (जाँदैन) । ऊ घर नजान्छ (जाँदैन) ।

उता यतिमा नपाउँछ (पाइँदैन) ।

कर्ताको वचन अनुसार क्रियाको वचनजनित रूपायन मिल्न नसक्नु पनि सिकाइगत अपूर्णता मानिन सक्छ ।

हामीहरु पशुपति गएको छौं
हामीहरु पशुपति गएको छु ।
हामीहरु पशुपति गएको छुँ ।

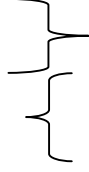

(हामीहरु पशुपति गएका छौं)

तपाईं कुनबेला आयो ?

तपाईं कुनबेला आयौ ?

तिमी के गरेर आइस्?

(तपाईं कून बेला आउनु भयो?)

(तँ के गरेर आइस्?)

(ख) अतिसामान्यीकरणगत त्रुटि : भाषाको खास एकाइमा खासखास नियमहरुले काम गरि रहेका हुन्छन् । अन्य एकाइमा काम गर्ने अर्कै नियम हुन्छन् । सिकने क्रममा रहेको सिकारुले नियमको सामान्यीकरण गर्दा लागु नहुने खास एकाइमा अर्का एकाइका खास नियम लागु गर्छन् जसले त्रुटि जन्माउँछ । नियमको सीमाभन्दा पर गएर नियम लागु गर्नु अतिसामान्यीकरण हो ।

नेपाली भाषामा तत्सम, तद्भव र आगन्तुक शब्दहरु पर्याप्त मात्रामा छन् । तत्सम शब्दको वर्ण विन्यास संस्कृतकै नियमानुसार हुन्छ भने तद्भव र आगन्तुक शब्दको विन्यास उच्चारणको प्रकृति अनुसार हुनुपर्नेमा विकासशील सिकारु तत्सम शब्दको वर्ण विन्यासीय ढाँचा तद्भव र आगन्तुक शब्दमा लागु गर्न पुग्छन् । यस्तो त्रुटि अतिसामान्यीकरणगत त्रुटि ठहर्छ ।

अकरणको न को प्रयुक्ति ठिक नहुनु :

करण क्रियालाई अकरण बनाउँदा - भएछ>नभएछ (भएनछ), दिएछ > नदिएछ (दिएनछ), बसेछ >नबसेछ (बसेनछ), पढेछ >नपढेछ (पढेनछ)

- भयो > नभयो (भएन), गयो > नगयो (गएन), पढ्यो > नपढ्यो (पढेन), दियो > नदियो (दिएन)
- पढ् > पढन (नपढ), बस् > बसन (नबस) बस् >बसन् (नबस्)
- हुन्दैन (हुँदैन), खान्दैन (खाँदैन), सकिँदैन (सकिँदैन) ।

जा, हु र छ धातुको भूतकालको सामान्य, अपूर्ण र पूर्णपक्षको रूपायन गर्दा अन्य क्रियापदको रूपायनको रूपायनको सादृश्यमा गर्नु त्रुटिपूर्ण हुन्छ ।

जा- { ऊ घर जायो (गयो) ।- सामान्य पक्ष
ऊ घर जाइ रहेको थियो (गइ रहेको थियो) ।- अपूर्ण पक्ष
ऊ जाएको थियो (गएको थियो) । पूर्ण पक्ष

(जा धातुलाई भूतकालिक बनाउँदा संस्कृतको गम् धातु ल्याई रूपायन गर्नु पर्ने अवस्था हुन्छ ।)

उमेश उत्तीर्ण हुयो (भयो) भूतकालको सामान्य पक्ष ।

हामी उत्तीर्ण हुयौँ (भयौँ) भूतकालको सामान्य पक्ष ।

तँ उत्तीर्ण हुइस् (भइस्) भूतकालको सामान्य पक्ष ।

परीक्षामा सामेल हुइयो (भइयो) अकर्तृवाच्य ।

परीक्षामा सामेल हुइने छ (भइयो छ) भविष्यत्कालको सामान्य पक्ष ।

परीक्षामा सामेल हुइएला (भइएला) सम्भावना भविष्यत् काल ।

सहायक क्रियाका रूपमा प्रयुक्त हुने 'छ' लाई भूतकालमा रूपायन गर्दा थियो बनाउनु पर्नेमा त्यस्तो नबनाई तल बनाए जसरी बनाउनु त्रुटिपूर्ण हुन्छ ।

वर्तमान काल

भूतकाल

ऊ घरमै छ ।

ऊ घरमा छियो (थियो) ।

म घरमा छु ।

म घरमा छिएँ (थिएँ) ।

हामी पसलमा छौँ ।

हामी पसलमा छियौँ (थियौँ) ।

(ग) **सरलीकरणगत त्रुटि:** व्याकरणिक धाराद्वारा सिर्जित जटिलतालाई विकासशील अवस्थाका (पहिलो भाषा वा दोस्रो भाषाका) सिकारुले तृतीय पुरुष, एक वचन, पुलिङ्गी, आदररहित प्रयोग गर्नु भाषालाई सरलीकरण गर्नु हो । यसले त्रुटिलाई जन्माउँछ ।

- मैले पढ्यो (पढें), हामीले पढ्यौ (पढ्यौँ), तिमीले पढ्यो (पढ्यौँ)

- तैले पढ्यो (पढिस्) उनीहरूले काम गन्यो (गरे), सीता घर जान्छ (जान्छे), उनिहरू जाँदैछ - जाँदै छन्॥

३. स्रोतगत त्रुटिहरू : भाषाका सिकारुहरू सम भाषिक वा विषम भाषिक पृष्ठभूमिबाट आएका हुन सक्छन् । सम भाषिक पृष्ठभूमिबाट आएकाहरूमा भाषाको क्षेत्रीय भेद (भाषिका) जन्य प्रभाव देखिन्छ भने विषम भाषिक पृष्ठभूमिबाट आउने सिकारुमा मातृभाषाको भाषिक व्यवस्था स्थानान्तरित हुन सक्ने सम्भावना हुन्छ । त्यसता समभाषिक वक्ताका भाषिकाजन्य प्रभाव र विमातृभाषीका स्रोतभाषाजन्य विशेषता लक्ष्य भाषाको स्तरीय र शिष्ट प्रयोगभन्दा भिन्न स्वरूपको हुन सक्ने भएकाले माथि उल्लेख भएका उच्चारणगत वा वर्ण विन्यासगत, रूपगत, पदावलीगत, वाक्यगत, अर्थगत त्रुटिका साथै सिकाइ प्रक्रियागत (त्रुटिका अपूर्ण सिकाइगत, सरलीकरणगत र अतिसामान्यीकरणगत त्रुटिहरूका) साथै अन्यान्य त्रुटिहरू पनि लक्ष्य भाषाको प्रयोग व्यवहारमा देखा पर्न सक्छन् । समभाषिक पृष्ठभूमिका सिकारुले गरेका त्रुटि भाषान्तरिक हुन्छन् भने विषमभाषिक पृष्ठभूमिका सिकारुले गर्ने त्रुटिलाई अन्तरभाषिक त्रुटि भनेर वर्णन, व्याख्या र विश्लेषण गर्न सकिने स्थिति हुन्छ । यस्ता त्रुटिहरू माथिका उदाहरणमा समेटि सकेका छन् ।

४. जटिलतागत त्रुटि : भाषा व्यवस्थाहरूको पनि व्यवस्था हो । यसमा भाषिक एकाइहरू (ध्वनि, वर्ण रूप, शब्द, पदावली, वाक्यांश, वाक्य, अनुच्छेद र सङ्कथन) को परम्पर सम्बद्धता रहन्छ ।

ती व्यवस्थाहरूमध्ये कुनै पनि एकाइको स्वरूपमा विचलन (बिटुलो प्रयोग) आउनु त्रुटिपूर्ण हुन्छ । यस्ता त्रुटिका केही उदाहरण यस प्रकार दिन सकिन्छ :

त्रुटिपूर्ण वाक्य	त्रुटिरहित वाक्यहरू
काठमाडौँमा पिउने पानीको आवश्यक छ ।	- काठमाडौँमा पिउने पानी आवश्यक छ । - काठमाडौँमा पिउने पानीको आवश्यकता छ ।
श्रोताहरू ! हिलेसम्म हामीहरूले बालकार्यक्रम प्रस्तुत गर्दै थियौं ।	श्रोताहरू ! अहिलेसम्म हामीहरू बालकार्यक्रम प्रस्तुत गर्दै थियौं ।

(ढकाल, २०७४ : १७३-१८५) ।

२.२ पूर्वकार्यको समीक्षा

त्रुटि विश्लेषणसँग सम्बन्धित भएर विभिन्न अनुसन्धान सम्पन्न भएको देखिन्छ । यस क्रममा यादव (२०६३) द्वारा **कक्षा छका मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्य गठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन** नामक शोधकार्य गरेका रहेछन् । उक्त शोधकार्यमा उनले मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्य गठन गर्दा स्त्रीलिङ्गी कर्तासँग पनि पुलिङ्गी क्रिया, बहुवचन कर्तासँग पनि एकवचन क्रिया, आदरार्थी कर्तासँग अनादरार्थी क्रियाको प्रयोग गर्ने गरेका जस्ता निष्कर्ष निकालेका छन् । त्यसैगरी उनले उपर्युक्त त्रुटिहरू निराकरण गर्न शिक्षकले व्यतिरेकी अध्ययनको सहारा लिनुपर्ने, प्रयोगमूलक अभ्यासमा जोड दिनुपर्ने, पाठ्यक्रम निर्माणमा पनि व्याकरणिक प्रयोगहरूमा जोड दिनुपर्ने, शिक्षकमा व्यवहारिक दक्षता बढाउनु पर्ने, नेपाली भाषाको उत्थानको लागि सचेत गराउनुपर्ने, कक्षामा अधिकतम पुनर्बलको प्रयोग गर्नुपर्ने, दोभाषिक शिक्षकको व्यवस्था गर्नुपर्ने, तल्लोस्तरदेखि नै व्याकरणिक सुधार ल्याउनु पर्ने, भाषाका शिक्षकहरूले खोज अनुसन्धानमूलक सामग्रीहरू पढ्नुपर्ने जस्ता सुझावहरू प्रस्तुत गरेको पाइन्छ (यादव, २०६३ : ४९-५२) ।

यादव (२०६४) द्वारा **माध्यमिक तहका मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन** शीर्षकको शोध तयार पारिएको छ । यस शोध कार्यको उद्देश्य उच्चारणगत त्रुटिहरूलाई सुधार गरी स्तरीय नेपाली उच्चारण वा बोलाई सिपको विकास गर्नु तथा लेख्य रूपमा प्रयोग गर्दा आइपर्ने त्रुटिहरूलाई समेत प्रस्तुत गर्नु रहेको छ । सबैभन्दा कम त्रुटि गरेको शब्द शिक्षा र सबैभन्दा धेरै त्रुटि गरेको शब्द क्षतविक्षत भएको कुरा प्रस्तुत गरिएको छ । विद्यार्थीलाई नेपाली भाषामा प्रशस्त मात्रामा अभ्यास गराउनु पर्ने र सानै कक्षा देखि नेपाली भाषाको अभ्यास र वातावरण प्रदान गर्न सकिएमा यस्ता उच्चारणगत त्रुटिहरू केही मात्रामा भएपनि निराकरण गर्न सकिने निष्कर्ष प्रस्तुत गरिएको छ । यस शोधमा जनसङ्ख्या तथा नमुना छनोट विधिलाई प्रयोग गरिएको छ (यादव, २०७४ : ६७) ।

कट्टेल (२०६५) ले स्नातकोत्तर तहको नेपाशि ५९८ को पाठ्यांशको आवश्यकता परिपूर्तिका लागि कक्षा सातमा अध्ययनरत मुसहर भाषी (स्थानीय मैथिली) विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन नामक शोधकार्य प्रस्तुत गरेका छन् । उक्त शोधकार्य दोस्रो भाषाको रूपमा नेपाली भाषा सिक्दा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन, विश्लेषण र पहिचान गरी सोको निराकरण गर्ने उपाय खोजीमा केन्द्रित रहेको देखिन्छ । उनले निष्कर्षमा दोस्रो भाषा सिकाइका क्रममा हुने गरेका त्रुटिहरू लक्ष्यभाषा भन्दा बढी मातृभाषाकै प्रभावकै उत्पन्न हुने र केही त्रुटिहरू अध्ययन र अभ्यासको कमीले हुने कुरा उल्लेख गरेका छन् (कट्टेल, २०६५ : ५९) ।

गौतम (२०६८) ले कक्षा पाँच पूरा गरेका राजवंशी भाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा सिकाइमा गर्ने त्रुटिहरूको विश्लेषण शीर्षकमा शोधकार्य गरेका छन् । प्रस्तुत अध्ययन कक्षा पाँच पूरा गरेका राजवंशी भाषी विद्यार्थीहरूले वाक्य गठनका सन्दर्भमा गर्ने त्रुटि, वर्णविन्यास सम्बन्धी त्रुटि पत्ता लगाई उपयुक्त निष्कर्षका आधारमा सुझावहरू प्रस्तुत गर्ने जस्ता प्रमुख उद्देश्यमा आधारित रहेको देखिन्छ । यस अध्ययनमा मोरङ जिल्लाको दक्षिण-पूर्वी भेकका १० वटा विद्यालयका १०० जना छात्रछात्राबाट नमुना सङ्कलन गरी त्रुटिक्षेत्र पहिल्याउने काम समेत गरिएको देखिन्छ (गुरागाई, २०६८ : ४) ।

यादव (२०६९) द्वारा *कक्षा आठमा अध्ययनरत मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन* शीर्षकको शोध अध्ययन गरेका छन् । यस अध्ययनमा मैथिलीविद्यार्थीहरूले नेपाली उच्चारण गर्दा के कस्ता त्रुटिहरू गर्दछन् भनी त्यस्ता त्रुटिहरूको पहिचान गरी वर्गीकरण तथा विश्लेषण गरेका छन् । त्यस्ता त्रुटिहरूको निराकरणका लागि आवश्यक सुझावहरू समेत प्रस्तुत गर्ने उद्देश्यमा समेत आधारित रहेर शोधकार्य प्रस्तुत गरेका छन् । उद्देश्यहरू पूरा गर्नका लागि क्षेत्रीय अध्ययन विधिको अवलम्बन गरिएको छ । सहयोग सामग्रीको रूपमा मैथिलीभाषाका पुस्तकहरू, पत्रपत्रिकाहरू, सरकारी तथा निजी विद्यालयका कक्षा आठका विद्यार्थीहरूलाई समेत नमुनाको रूपमा लिइएको देखिन्छ (गुरागाई, २०६९ : ४) ।

भा (२०७०) द्वारा *“कक्षा चार उत्तीर्ण मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन”* शीर्षकको शोधपत्र प्रस्तुत गरेकी छन् । सो शोधपत्रमा कक्षा चार उत्तीर्ण मैथिलीभाषीहरूले नेपाली भाषाको शब्द उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको पहिचान, वर्गीकरण, र विश्लेषण गरी निराकरणका उपायहरू पनि बताएकी छन् । यस अध्ययनमा उनले नेपाली र मैथिलीभाषाका व्याकरणिक कोटिगत व्यतिरेकले पनि उच्चारणमा प्रभाव पार्ने गरेको तथा तत्सम र तद्भव नेपाली भन्दा ठेठ नेपाली शब्दको उच्चारणमा त्रुटि देखिने र नेपाली शब्द

उच्चारणमा सुर तथा आघात पक्षमा विशेष त्रुटि पाइएको निष्कर्ष निकालेकी छन् । त्यसैगरी मैथिलीभाषामा क्रियामा लिङ्गभेद नहुने भएकोले नेपाली उच्चारणमा पनि त्यसको प्रभाव पर्न गएको निष्कर्ष निकालेकी छन् (श्याङ्गवा, २०७० : ३) ।

श्याङ्गवा (२०७०) द्वारा सिराहा जिल्लाका तामाङ भाषी विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत त्रुटिहरूको अध्ययन शीर्षकको शोध तयार पारिएको छ । शोधको उद्देश्यका रूपमा तामाङ मातृभाषी विद्यार्थीले उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरू पत्ता लगाउनु, वर्गीकरण गर्नु, त्रुटिका र उक्त त्रुटिहरूका लागि उपायहरू पहिल्याउनु रहेका छन् । यस शोधमा शब्दहरूको उच्चारण गर्दा वर्ण लोप भएको, अ ध्वनि, आ ध्वनिमा परिवर्तन गरी उच्चारण गरेको, अल्पप्राणको उच्चारण महाप्राण हुने गरी गरेको, ह वर्ण उच्चारणका क्रममा लोप गरी उच्चारण गरेको, स्त्रीलिङ्गी क्रियापदलाई उच्चारण गर्दा पुलिङ्ग सरह नै उच्चारण गरेको र द वर्णको उच्चारण गर्दा ध र त उच्चारण गरेको कुरा उल्लेख गरेकी छन् । सुभावाहरूमा कक्षा एक देखि नै नेपाली ध्वनि, वर्ण र लेखनमा अभ्यास गराउनु शुद्ध उच्चारणमा अभ्यास, शिक्षकले त्रुटिहरूको पहिचान गरी समस्या निक्यौल गर्ने, नेपाली शिक्षक योग्य र दक्ष हुनुपर्ने, दुई भाषाको बीचको भिन्नता बारे ज्ञान हुनुपर्ने, उपयुक्त शैक्षिक सामग्रीको चयन गर्नुपर्ने, विधा अनुसार शिक्षण विधिको चयन गर्नुपर्ने र स्वतन्त्र पठनको अवसर विद्यार्थीलाई दिनुपर्ने जस्ता सुभावा प्रस्तुत गरेकी छन् (श्याङ्गवा, २०७० : ४६) ।

घिमिरे (२०७१) द्वारा बंगाली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन शीर्षकको शोध तयार पारिएको छ । यस शोधकार्यको उद्देश्य उच्चारणगत त्रुटिहरूलाई सुधार गरी स्तरीय नेपाली उच्चारण वा बोलाइ सीपको विकास गर्न यस शोधले प्रस्तुत गरेको छ । यस शोधमा आधारगत त्रुटिहरू, लिङ्ग त्रुटिहरू, वचनगत त्रुटिहरू, पुरुषगत त्रुटिहरू र अनुनासिक वर्णहरूको उच्चारण सम्बन्धी उच्चारणगत त्रुटिहरूको अध्ययन रहेको छ । यस शोधमा बंगाली मातृभाषी विद्यार्थीहरू नेपाली भाषा उच्चारण गर्दा गर्ने त्रुटिहरूमा अधिक त्रुटि रहेको तथ्य देखियो । सुभावाहरूमा प्राथमिक कक्षादेखि वर्ण, शब्द, ध्वनि उच्चारण र लेखन अभ्यास गराउनु पर्ने, दोभाषीक शिक्षणको व्यवस्था, त्रुटि पहिचान गरी निकारण, दोभाषीक विद्यार्थीलाई अलग्गै राखेर विशेष कक्षा र मानव भाषाको उच्चारण जस्ता सुभावा दिइएको पाइन्छ (घिमिरे, २०७१ : ३८) ।

भा (२०७१) द्वारा कक्षा एघारका मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्य गठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन नामक अध्ययन गरेका रहेछन् । उक्त शोधकार्य मैथिली भाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्य गठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन, विश्लेषण, व्याख्या र पहिचान गरी सोको निराकरण गर्ने उपाय खोजीमा केन्द्रित रहेको देखिन्छ । उक्त शोधमा वाक्य गठन गर्दा प्रशस्त त्रुटिहरू गरेको पाइन्छ र उक्त त्रुटि कुशल शिक्षकको अभाव, अभ्यासको कमी,

नेपाली भाषी वातावरणको अभाव, विद्यार्थी केन्द्रित शिक्षण अभावको कारणले हुने गरेको र यस्ता समस्या समाधान गर्न विद्यार्थीसँग छलफलको वातावरण बनाउनुपर्ने, अभ्यास केन्द्रित शिक्षण, सिकाइ क्रियाकलाप, मैथिली भाषा र नेपाली भाषाको व्याकरणसम्बन्धी ज्ञान, विभिन्न प्रकारका तालिम, गोष्ठी र सेमिनारलाई प्रोत्साहित गर्नु जस्ता सुझाव दिएका छन् (भा, २०७१ : ३७) ।

माझी (२०७२) द्वारा **माझीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा प्रयोगमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन** नामक शोधकार्य गरेकी छन् । उक्त शोधकार्य दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली सिक्दा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन, विश्लेषण र पहिचान गरी सोको निराकरण गर्ने उपायको खोजीमा केन्द्रित रहेको देखिन्छ । यस शोधकार्यका लागि उनले पुस्ताकालयीय अध्ययन विधि र क्षेत्रिय अध्ययन विधिको प्रयोग गरेकी छन् । उक्त शोधमा माझीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारणमा विभिन्न किसिमको शब्दहरूको उच्चारण गर्दा त्रुटिहरू रहेको, अनुनासिक, चन्द्रविन्दु र स्वतन्त्र शब्दहरूको त्रुटि पाइएको छ । उक्त समस्या समाधानका लागि बहुभाषिक समुदायको बसोवास भएको क्षेत्रका विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषामा शुद्ध प्रयोगमा मिहिनेत गर्नुपर्ने, तालिमप्राप्त शिक्षकको व्यवस्था, स्तरीय र शुद्ध प्रयोग गर्न सचेतता अपाउनुपर्ने, जसका लागि व्याकरणको व्यवस्था गर्नुपर्ने, व्याकरण अभ्यासमा जोड दिनुपर्ने रहेकाछन् (माझी, २०७२ : ३९) ।

यसरी विभिन्न व्यक्तिहरूले विभिन्न शीर्षकमा केन्द्रित रहेर अनुसन्धान गरेतापनि कक्षा दसमा अध्ययनरत मैथिलीमातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन यस अघि कोही कसैले नगरेकाले यो अध्ययन नै यस क्षेत्रको प्रथम अनुसन्धान रहेको छ ।

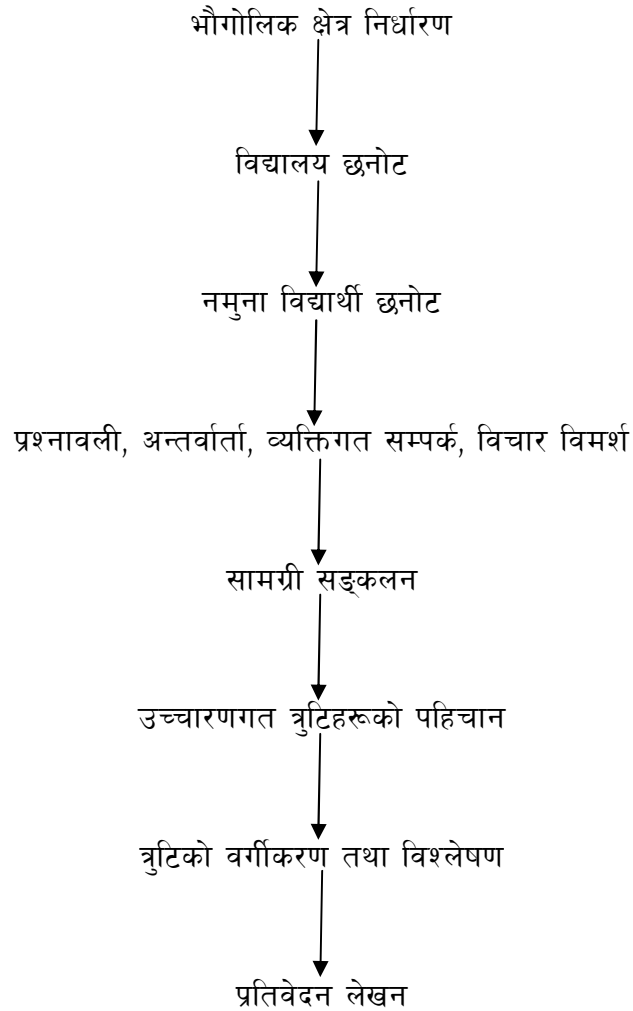
२.३ पूर्वकार्यको उपयोगिता/कार्यान्वयन

उच्चारणगत त्रुटिहरूको अध्ययनमा विभिन्न भाषाभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन भएका शोधकार्यहरू प्रशस्त छन् । उक्त शोध अनुसन्धानले थप नयाँ ज्ञानका रूपमा त्रुटि पहिचान, त्रुटिको क्षेत्र, त्रुटि हुने कारण र निराकरणका उपायहरूबारे अध्ययन गर्न सघाउ पुऱ्याउने कार्य गर्दछ । पूर्वकार्यको समीक्षा गर्दा केही महत्त्वपूर्ण शोधहरूलाई आधार बनाइएको छ र उक्त शोध अनुसन्धानले उच्चारणगत त्रुटिहरूसम्बन्धी योगदान दिन सक्छन् । साथै यस शोधकार्यले शोध अध्ययनलाई गहन विश्लेषण गर्न मद्दत पुग्ने देखिन्छ । कक्षा दसका मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले गरेका त्रुटिहरूको पहिचान र कक्षा दसका मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूका लागि त्रुटि सुधार गर्न आधार प्रदान गर्न सक्छ । यस प्रकृतिका शोधपत्रहरूबाट सान्दर्भिकता, उपयुक्तता, निरन्तरता र क्रमिकता आदिको अध्ययन गर्ने आधार प्राप्त गर्न सकिन्छ । आजसम्म कक्षा दसका अध्ययनरत मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले गर्ने उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन हुन नसकेको अवस्थामा यो मौलिक अनुसन्धानात्मक शोध रहेको छ ।

अनुसन्धानको क्रममा बंगाली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन (२०७१) सिराहा जिल्लाका तामाङभाषी विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत त्रुटिहरूको अध्ययन (२०७०) सुनिलकुमार भाले कक्षा एघारका मैथिली मातृभाषी विद्यार्थी नेपाली भाषाको वाक्य गठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन (२०७१), मनमाया माझीले माझीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा प्रयोगमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन (२०७२) जस्ता शोधहरूले जस्ता शोधहरूले नमुना छनोट गर्न, शब्द छनोट गर्न, सामग्री संकलन गर्न, तालिकीकरण गर्न र व्याख्या विश्लेषण गर्दै निष्कर्ष प्रस्तुत गर्न सहयोग पुर्याएको छ ।

२.४ सैद्धान्तिक/धारणात्मक संरचना

प्रस्तुत शोधकार्यकालागि निम्नानुसारको संरचना अपनाइएको छ :

यस शोधका लागि सुनसरी जिल्लाका दक्षिणी क्षेत्रमा रहेको श्री राष्ट्रिय मा.वि., लौकही, मिथिला पब्लिक स्कुल, कोशी गाउँपालिका, लौकही, श्री कोशी मा.वि., कोशी गाउँपालिका, प.कुशाहालाई छनोट गरियो । त्यसैगरी मैथिलीमातृभाषी अधिकतम बोलिने गरेको श्री जनता

उच्च मा.वि.लाई छनोट गरिएको छ । यसमा प्रत्येक विद्यालयबाट मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूलाई २०/२० जना गरी छनोट गरिएको छ ।

यसरी छानिएका विद्यार्थीहरूबाट प्रश्नावली, अन्तर्वार्ता, व्यक्तिगत सम्पर्क, विचारविमर्सबाट देखिएका त्रुटिहरू संकलन गरी सामग्रीका रूपमा लिइ उच्चारणगत त्रुटिहरूको पहिचान र त्यस त्रुटिहरूको वर्गीकरण तथा विश्लेषणद्वारा निष्कर्ष निकाली प्रतिवेदन तयार गरिएको छ । साथै सम्बन्धित विद्यालयका शिक्षकहरूसँगको छलफल तथा अन्तर्वार्ताको सारलाई पनि प्रतिवेदन तयारीको आधार बनाइएको छ ।

२.५ सार

अध्याय दुईमा पूर्वशोधार्थी विद्यार्थीले गरिएका विभिन्न नेपाली भाषाका अनुसन्धानका सबल र दुर्बल पक्षको समीक्षा गरिएका छन्, यसमा जम्मा दस जना शोधार्थीका अनुसन्धानहरूलाई लिइएको छ ।

अध्याय : तीन

अध्ययनको विधि र प्रक्रिया

३.१ अध्ययनको संरचना

प्रस्तुत शोधकार्य प्रयोगात्मक प्रकृतिको भएकाले निर्धारित लक्ष्य र उद्देश्य प्राप्तिका लागि सङ्ख्यात्मक र सर्वेक्षणात्मक विधिको प्रयोग गरिएको छ । संकलित सामग्रीहरूलाई व्याख्या, विश्लेषण गर्दै निष्कर्ष निकाली सुझाव समेत प्रस्तुत गरिएको छ ।

३.२ जनसंख्या र नमुना

यस अध्ययनको जनसङ्ख्याका रूपमा सुनसरी जिल्लाको श्री जनता उच्च मा.वि., बराह न.पा., मधुवन, श्री कोशी मा.वि., कोशी गाउँपालिका, प.कुशाहा, मिथिला पब्लिक स्कुल, कोशी गाउँपालिका, लौकही र राष्ट्रिय मा.वि., कोशी गाउँपालिकामा अध्ययनरत २०/२० जना मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरू नमुनाका रूपमा छनोट गरिएको छ । यिनै विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारणमा गरेका त्रुटिहरूलाई व्याख्या र विश्लेषण गरिएको छ ।

३.३ नमुना छनोट प्रक्रिया

प्रस्तुत शोधकार्यकालागि नमुना छनोट गरिएको छ । सम्पूर्ण जनसङ्ख्याको प्रत्येक समूहलाई नमुनाका रूपमा राख्न मिल्ने सम्भावना नरहेकाले नमुना छनोट गर्ने र सो नमुनाबाट प्राप्त लक्ष्यसम्म पुग्न सजिलो हुने भएकाले यहाँ एक संस्थागत र तीन समुदायिक विद्यालय छनोट गरी प्रत्येक मा.वि. स्तरका कक्षा दसका मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूमा छात्र र छात्रालाई समावेश गरिएको छ । छनोट गर्दा घरको सामाजिक-आर्थिक वातावरणले समेत भाषिक सीप विकासमा प्रभाव पार्ने भएकाले आर्थिक रूपमा सबल र दुर्बल दुवै वातावरणको नमुनाका रूपमा छनोट गरिएको छ । उक्त विद्यार्थीबाट प्राप्त त्रुटिहरूलाई व्याख्या र विश्लेषण गरिएको छ ।

३.४ तथ्याङ्क सङ्कलनका साधन

यस शोधकार्यमा तथ्याङ्क सङ्कलन गर्दा निम्न दुई स्रोतलाई आधार मानिएको छ :

क) प्राथमिक स्रोत

यस अनुसन्धान कार्यमा प्राथमिक स्रोतका रूपमा कक्षा दसका मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीले गर्ने उच्चारणगत त्रुटिहरूलाई प्राथमिक स्रोतको रूपमा लिइएको छ । साथै सर्वेक्षण, अन्तर्वार्ता, अवलोकन, व्यक्तिगत सम्पर्कलाई समेत प्राथमिक सामग्रीका रूपमा प्रयोग गरिएको छ ।

ख) द्वितीयक स्रोत

प्रस्तुत शोधकार्यमा सहयोग पुऱ्याउने नेपाली व्याकरण, शब्दकोश, किताबहरू, नमुन शोधप्रतिवेदन र अन्य सामग्रीहरूलाई द्वितीय सामग्रीका रूपमा प्रयोग गरिएको छ ।

३.५ तथ्याङ्क सङ्कलनका प्रक्रिया

प्रस्तुत शोधकार्यका लागि प्राथमिक स्रोतलाई कक्षा दसका मैथिली मातृभाषीबाट नेपाली भाषा उच्चारण गर्दा गर्ने त्रुटिहरूका सामग्रीलाई प्राथमिक स्रोत र सर्वेक्षण, अन्तर्वाता, अवलोकन व्यक्तिगत सम्पर्कलाई समेत प्राथमिक स्रोतका रूपमा लिइएको छ । यस शोध कार्यमा पुस्तकालय र क्षेत्रिय अध्ययन दुवै विधिको प्रयोग गरिएको छ ।

यस शोधमा द्वितीय सामग्रीका रूपमा पुस्तकालय अध्ययन विधि अन्तर्गत नमुना शोध ग्रन्थ, शब्दकोश जस्ता सामग्रीको समेत सहयोग लिइएको छ ।

३.६ तथ्याङ्क विश्लेषण र व्याख्या प्रक्रिया

प्रस्तुत शोध विधि सर्वेक्षण विधि, तुलनात्मक विधि र व्याख्या विश्लेषणको उपयोग गरिएको छ । उपयुक्त विधिहरूको प्रयोग गरी आगानात्मक विधिद्वारा समेत निष्कर्षसम्म पुगिएको छ ।

- ❖ सर्वप्रथम उच्चारित त्रुटिहरूलाई सामग्रीका रूपमा संकलन गरिएको छ ।
- ❖ दोस्रो चरणमा उक्त त्रुटिहरू कस्ता कस्ता किसिमका रहने छन्, भन्ने वर्गीकरण गरिएको छ ।
- ❖ तेस्रो चरणमा उक्त त्रुटि हुनुका कारण पत्ता लगाइ त्रुटि निराकरणको उपायहरू सुझाउँदै प्रस्तुत शोधलाई पूर्णता प्रदान गरिएको छ ।

३.७ सार

अध्याय तीनमा अध्ययनको संरचना, जनसङ्ख्या, छनौट प्रक्रिया स्रोत, तथ्याङ्क सङ्कलनका प्रक्रिया र तिनीहरूका व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ ।

अध्याय - चार

नतिजा/परिणाम र छलफल

४.१ नतिजा र परिणाम

सुनसरी जिल्लाको पश्चिमी र सप्तकोशी नदीको पूर्व तिर रहेको स्थानमा मैथिली मातृभाषीहरूको वर्चस्व रहेको छ । यहाँका विभिन्न मातृभाषीहरू एकैसाथ मिलेर बसेका छन् । यहाँ महेन्द्रराजमार्ग देखी दक्षिण तिर हिन्दी भाषी र राजमार्गको उत्तरी क्षेत्रमा मैथिली, बंगाली र नेपाली मातृभाषीको बहुलता पाइन्छ । यहाँका भाषामा औनौपचारिक प्रयोगका सन्दर्भमा मिश्रित भाषाको बढि प्रयोग पाईएता पनि पढाइको सन्दर्भमा नेपाली भाषाको प्रयोगमा बढि जोड दिएको पाइन्छ । यसकारण यहाँका मैथिलीमातृभाषीहरूमा एक अर्कामा भाषाको प्रत्यक्ष प्रभाव पर्न गएको देखिन्छ र मातृभाषा मैथिली भएपनि दोस्रो भाषाको रूपमा मानक नेपाली भाषा सिकाइमा जोड दिइन्छ ।

आधार कक्षा देखिनै नेपाली विषयको पठनपाठन गराइने हुनाले औपचारिकरूपामा कक्षा दसमा अध्ययनरत विद्यार्थीको भाषिक प्रयोगमा धेरै सुधार भइसकेको पाइन्छ । मैथिलीमातृभाषी विद्यार्थीहरूको नेपाली लेखाइमा अधिकतम सङ्गती रहेको देखिए पनि बोलाइमा केहि विसङ्गती रहेको पाइन्छ । कक्षा दसका मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूबाट प्राप्त यस्ता मैथिक तथा लिखित समाग्रीहरूलाई विश्लेषण गर्दा निम्नानुसारको त्रुटियुक्त तथ्याङ्क नतिजा प्राप्त भयो ।

४.२ शब्दोच्चारणबाट हुने त्रुटिहरूको अध्ययन

उच्चारण बोलाइको महत्वपूर्ण पक्ष हो । उच्चारणको अशुद्धिले बोलाइ अस्पष्ट हुने, अर्थको अनर्थ हुने भाषा अस्पष्ट नहुने एवं अप्रभावकारी हुने जस्ता सम्भावना प्रसस्त रहन्छन् । राम्रो विचार पनि उच्चारणको कमजोरीले गर्दा वक्ताले स्रोतामा आफ्नो विचारको प्रभाव पर्न नसक्ने हुन्छ । शब्दको गलत उच्चारण अशोमनीय र हास्यास्पद बन्न जाने हुनाले मौखिक अभिव्यक्तिलाई उत कुराबाट बचाउन उच्चारणमा शुद्धता वाञ्छनीय छ (अधिकारी, २०५७ : ६०) ।

यहाँ विद्यार्थीहरूबाट मानक नेपाली शब्दको उच्चारणबाट विचलित भई गलत र अस्पष्ट उच्चारण गरिकोलाई त्रुटिपूर्ण मानिएको छ । कक्षा दसका मैथिलीमातृभाषी विद्यार्थीहरूको बहुल्यता तथा ग्रामिण इलाकाका मैथिलीमातृभाषी विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत त्रुटिक्षेत्रलाई दृष्टिगत गरिएको छ ।

४.३ आदरगत त्रुटिहरू

सम्मान वा सत्कारको भावलाई आदर भनिन्छ । खास गरेर आफुभन्दा सानालाई, अनादर, आफुसरहलाई र आफुभन्दा ठुलालाई क्रियापदबाट आदर गर्ने गरिन्छ । आदर चार प्रकारका हुन्छन् आदररहित, मध्यम आदरार्थी, उच्च आदरार्थी र अतिउच्च आदरार्थी (भुजेल २०६९ : ३७) कक्षा १० का मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूको आदरगत वाक्यहरूको उच्चारण निम्नानुसार गरेको पाइयो ।

तालिका नं. १

आदरगत वाक्यहरूको उच्चारण सम्बन्धी त्रुटिहरू

प्रयुक्त वाक्य	शुद्ध उच्चारण	त्रुटिपूर्ण उच्चारण
आमाले रेडियो किन्नु भएको थियो ।	/आमाले रेडियो किन्नु भएको थियो/	आमाले रेडियो किनु भएको थियो ।
मन्त्री आउनु भयो	/मन्त्री आउनु भयो/	मन्त्रि आनु भयो ।
तिनीहरू निकै प्रतिभाशाली थिए ।	/तिनीहरूनिकै प्रतिभाशाली थिए/	तिनिहरूनिके प्रतिभाशालि थिए ।
हाम्रो गाउँमा एउटी केटी थिई ।	/हाम्रो गाउँमा एउटी केटी थिई/	हाम्रो गाअमा एउटी केटी थिई ।
साथीहरू बजार गए ।	/साथीहरू बजार गए/	साथिहरू वजार गए ।
केटीहरू पढ्दैछिन ।	/केटीहरू पढ्दैछिन/	केटिहरू पढ्दैछन् ।
काका काम गर्नुहुन्छ ।	/काका काम गर्नुहुन्छ/	काका काम गर्नुहुन्छ ।
मामा घर जानुहुन्छ ।	/मामा घर जानुहुन्छ/	मामा घर जानुहुन्छ ।
राणु कविता पढ्छे ।	/राणु कविता पढ्छे/	राणु कविता पढ्छे ।
मामी काम गर्नुहुन्छ ।	/मामी काम गर्नु हुन्छ/	मामी काम गर्नु हुन्छ ।
मैले किताब पढें ।	/मैले किताब पढें/	मेले किताब पढें ।
तिनीहरू खेल्छन् ।	/तिनीहरू खेल्छन्/	तिनिहरू खेलछन ।

यस अध्ययनबाट कक्षा १० का मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूलाई आदरार्थी वाक्यहरूको उच्चारणमा कठिनाई भएको कुरा अध्ययनबाट स्पष्ट भएको छ । यहाँ आदरार्थी वाक्यको अध्ययनबाट गर्दा आदररहित क्रियापदको प्रयोग गरेको पाइयो । आदरार्थी क्रियापदको र प्राय जसो सबै ठाउँमा एकै किसिमको क्रियापद प्रयोग गरेको पाइयो । यस्तो पुष्टिहरूमा मातृभाषीको प्रभाव रहेको देखिन्छ ।

माथिको तालिकामा जम्मा ८० जना विद्यार्थीहरूमा त्रुटिपूर्ण उच्चारण गर्ने विद्यार्थी सङ्ख्या र प्रतिशत तुलनात्मक रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. २

आदरार्थी उच्चारणमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थी सङ्ख्या र त्रुटि प्रतिशत

प्रयुक्त वाक्य	सही		गलत		कैफियत
	सं.	प्र.	सं.	प्र.	
आमाले रेडियो किन्नु भएको थियो ।	५७	७१.२५	२३	२८.७५	
मन्त्री आउनु भयो	५९	७३.७५	२३	२८.७५	
तिनीहरू निकै प्रतिभाशाली थिए ।	५५	७८.७५	२५	३१.२५	
हाम्रो गाउँमा एउटी केटी थिई ।	५०	६२.५	२५	३१	
साथीहरू बजार गए ।	५६	७०	२४	३०	
केटीहरू पढ्दैछिन ।	५४	६७.५	२६	३२.५	
काका काम गर्नुहुन्छ ।	६०	७५	२०	२५	
मामा घर जानुहुन्छ ।	६२	७७.५	१८	२२.५	
राणु कविता पढ्छे ।	६५	८१.२५	१५	१८.७५	
मामी काम गर्नुहुन्छ ।	६३	७८.७५	१७	२१.२५	
मैले किताब पढें ।	६६	८२.५	१४	१७.५	
तिनीहरू खेल्छन् ।	६८	८५	१२	१५	

माथिको तालिकाबाट के स्पष्ट हुन्छ भने मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले आदरार्थी वाक्यहरूको उच्चारण मिश्रित खालको त्रुटिहरू गरेको पाइयो । सबभन्दा बढी तिनीहरू खेल्छन् भन्ने वाक्य ८५ प्रतिशत ले सही उच्चारण गरेको पाइन्छ, सबभन्दा त्रुटिपूर्ण उच्चारण एउटा वाक्य को शुरूमा १५ प्रतिशत त्रुटि गरेको पाइन्छ । आदरार्थी शब्दको उचित प्रयोग नजान्दा अधिक रूपमा त्रुटिहरू गरेको पाइयो ।

४.४ लिङ्गत त्रुटिहरू

जुन शब्दले स्त्री जाति, पुरुष जातिको बोध गराउँछ, त्यसलाई “लिङ्ग” भनिन्छ । यो दुई प्रकारको हुन्छन्, पुलिङ्ग र स्त्रीलिङ्ग । पुरुष वा भाले जातिको बोध गराउने लाई “पुलिङ्ग” भनिन्छ भने स्त्री वा पोथी जातिको बोध गराउनेलाई स्त्रीलिङ्ग भनिन्छ (भुजेल २०६९ : ३२) । कक्षा १० का मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूको लिङ्गगत वाक्यहरूको उच्चारण निम्नानुसार गरेको पाइयो ।

तालिका नं. ३

लिङ्गगत वाक्यहरूको उच्चारणसम्बन्धी त्रुटिहरू

लिङ्ग	प्रयुक्त वाक्य	शुद्ध उच्चारण	त्रुटिपूर्ण उच्चारण
पुलिङ्ग	बुबा आउनु भयो ।	/बुबा आउनु भयो /	बुबा आनु भयो ।
	दुब्ला केटाहरू आए ।	/दुब्ला केटाहरू आए/	दुब्ला केटाहरू आये ।
	सुन्दर भाइहरू गए ।	/सुन्दर भाइहरू गए/	सुन्दर भाईहरू गये ।
स्त्रीलिङ्ग	काली केटी आई ।	/काली केटी आई/	काली केटी आयी ।
	अग्ला केटीहरू आए ।	/अग्ला केटीहरू आए/	अग्ला केटीहरू आइ ।
	मेरी सानी बहिनी आइन् ।	/मेरी सानी बहिनी आइन्/	मेरी सानी बहिनी आन ।

माथिको तालिका अनुसार वाक्यहरूको उच्चारण गर्दा मैथिली भाषामा लिङ्ग भेद नभएको स्त्रीलिङ्ग र पुलिङ्ग दुवै एकै किसिमको उच्चारण भएको देखियो सोही अनुसार विना लिङ्ग भेद उच्चारण गर्दा त्रुटिपूर्ण उच्चारण भएको पाइयो ।

तालिका नं. ४

लिङ्गगत उच्चारणमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थी सङ्ख्या र त्रुटि प्रतिशत

लिङ्ग	प्रयुक्त वाक्य	सही		गलत		कैफियत
		सं.	प्र.	सं.	प्र.	

पुलिङ्ग	बुबा आउनु भयो ।	५८	७२.५	२२	२७.५	
	दुब्ला केटाहरू आए ।	५३	६६.२५	२७	३३.७५	
स्त्रीलिङ्ग	सुन्दर भाइहरू गए ।	६०	७५	२०	२५	
	काली केटी आई ।	५९	७३.७५	२१	२६.२५	
	अग्ला केटीहरू आए ।	६१	७६.२५	१९	२३.७५	
	मेरी सानी बहिनी आइन् ।	६९	८६.२५	११	१३.७५	

माथिको तालिका अध्ययन गर्दा कक्षा १० का मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूको मातृभाषीको प्रभाव, व्याकरणको जानकारीको अभाव र अभ्यास लगायत अन्य विविध किसिमको कमी कमजोरीका कारण लिङ्गभेद नगरी उच्चारण गर्दा त्रुटिपूर्ण भएको पाइयो । यस तालिकामा सबभन्दा बढि सही उच्चारण ८६.२५ प्रतिशतले गरेको छ भने ११ प्रतिशते एउटा शब्दमा कम त्रुटि गरेको पाइयो ।

४.५ वचनगत त्रुटिहरू

नाम, सर्वनाम, विशेषण, क्रियाको एक वा एक भन्दा बढि सङ्ख्याको बोध गराउने शब्दलाई 'वचन' भनिन्छ । वचन दुई किसिमका हुन्छन् एक वचन र बहुवचन (भुजेल, २०६९ : ३५) कक्षा १० का मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूको वचनगत वाक्यहरूको उच्चारण निम्नानुसार गरेको पाइयो ।

तालिका नं. ५

वचनगत वाक्यहरूको उच्चारण सम्बन्धी त्रुटिहरू

प्रयुक्त वाक्य	शुद्ध उच्चारण	त्रुटिपूर्ण उच्चारण
भाइहरू आए ।	/भाइहरू आए/	भाईहरू आये ।
उनिहरू गए ।	/उनिहरू गए/	उनिहरू गये ।
ति गमला लड्छन् ।	/ति गमला लड्छन्/	ति गमला लड्छ ।
फुच्चे केटाहरू गए ।	/फुच्चे केटाहरू गए/	फुच्चे केटाहरू गये ।
उनिहरू आए ।	/उनिहरू आए/	उनिहरू आये ।
काटेका रूख लडे ।	/काटेका रूख लडे/	काटेका रूख लढे ।
सुगाहरू कराए ।	/सुगाहरू कराए/	सुगाहरू कराये ।
शिक्षक आउनुभयो ।	/शिक्षक आउनुभयो/	शिक्षक आनुभायो ।
दाजुहरू आउनुभयो ।	/दाईहरू आउनुभयो/	दायहरू आउनुभयो ।

माथिको तालिकाको अध्ययन गर्दा मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले एक वचन युक्त वाक्यहरू शुद्धरूपमा उच्चारण गरेको पाइयो तर बहुवचन युक्त वाक्यहरूलाई समेत एक वचन जस्तै क्रियापद प्रयोग गरेर पुष्टि गरेको पाइयो । यी त्रुटिहरू मातृभाषाकै प्रभावका कारण हुने देखियो ।

तालिका नं. ६

वचनगत वाक्यहरूको उच्चारण त्रुटि गर्ने विद्यार्थी सङ्ख्या र त्रुटि प्रतिशत

प्रयुक्त वाक्य	सही		गलत		कैफियत
	सं.	प्र.	सं.	प्र.	
भाईहरू आए ।	६२	७७.५	१८	२२.५	
उनिहरू गए ।	५९	७३.७५	२१	२६.२५	
ति गमला लड्छन् ।	७०	८७.५	१०	१२.५	
फुच्चे केटाहरू गए ।	६४	८०	१६	२०	
उनिहरू आए ।	६३	७५.७५	१७	२१.२५	
काटेका रूख लडे ।	७२	९०	१८	१०	
सुगाहरू कराए ।	६९	८६.२५	११	१३.७५	
शिक्षक आउनुभयो ।	६५	८१.२५	१५	१८.७५	
दाजुहरू आउनुभयो ।	३९	४.७५	४१	५१.२५	

माथिको तालिका अध्ययन गर्दा मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले भाईहरू आए र सुगा कराए लगायतका वाक्यहरूमा शत प्रतिशत त्रुटि गरेको पाइयो । र यहाँ लडे शब्दमा सबभन्दा कम त्रुटि गरेको ५१.२५ प्रतिशत विद्यार्थीकले आउनुभयो को ठाँउमा आनु शब्द त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको पाइयो ।

४.६ पुरुषगत त्रुटिहरू

पुरुषले व्यक्तिलाई बुझाउँछ । यो सर्वनाम र क्रियासँग सम्बद्ध कोटि हो । यसले वक्ता, स्रोता र विषय लाई निर्देशन गर्दछ । क्रियाका आधारमा कर्ता र क्रियाका बीचमा सम्बन्ध स्थापना गरि व्यक्ति वा कर्ताको भेद देखाउने पदहरूलाई पुरुष भनिन्छ । (भट्टराई र ढुङ्गेल, २०६९ : ६३) । पुरुष तिन प्रकारका हुन्छन् प्रथम, द्वितीय र तृतीय पुरुष । कक्षा १० का मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूको पुरुषगत वाक्यहरूको उच्चारण निम्नानुसार गरेको पाइयो ।

तालिका नं. ७

पुरुषगत वाक्यहरूको उच्चारण सम्बन्धी त्रुटिहरू

	प्रयुक्त वाक्य	शुद्ध उच्चारण	त्रुटिपूर्ण उच्चारण
प्रथम पुरुष	म हिजो बजार आएको थिए ।	/ म हिजो बजार आएको थिए /	म हिजो बजार आएको थये ।
	हामीहरूले काम गर्‍यौं ।	/ हामीतहरूले काम गर्‍यौ /	हामिहरूले काम गरयो ।
	मैले सबै कार्य गरे ।	/ मैले सबै कार्य गरे /	मैले सबे कारय गरे ।
द्वितीय पुरुष	तपाइहरू भात खानु भयो ।	/ तपाइहरू भात खानु भयो/	तपायहरू भात खानुभयो ।
	तिमिहरू उता जाउ ।	/ तिमिहरू उता जाउ /	तिमिहरू उत भउ ।
तृतीय पुरुष	यि केटी हास्दै छिन् ।	/ यि केटि हास्दै छिन /	यि केटी हस्धै छिन ।
	यिनले गित सुने ।	/ यिनले गित सुने/	यिनले गित सुने ।
	उनिहरू आए ।	/ उनिहरू आए /	उनिहरू आये ।

माथिको तालिकालाई अध्ययन गर्दा पुरुषगत रूपमा समेत त्रुटि गरेको पाइयो व्याकरण अभ्यासको अभाव र मातृभाषाको प्रभाव प्रमुखको कारण यस्ता त्रुटिहरू पाइयो ।

तालिका - ८

पुरुषगत उच्चारणमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थी सङ्ख्या र त्रुटि प्रतिशत

पुरुष	प्रयुक्त वाक्य	सही		गलत		कैफियत
		सं.	प्र.	सं.	प्र.	
प्रथम पुरुष	म हिजो बजार आएको थिए ।	७०	८७.५	१०	१२.५	
	हामीहरूले काम गर्थ्यौं ।	३०	३७.५	५०	६२.५	
द्वितीय पुरुष	मैले सबै कार्य गरे ।	२८	३५	५२	६५	
	तपाइहरू भात खानु भयो ।	२४	३०	५९	७३.७५	
तृतीय पुरुष	तिमीहरू उता जाउ ।	१२	१५	६८	८५	
	यि केटी हास्रै छिन् ।	७०	८७.५	१०	१२.५	
	यिनले गीत सुने ।	१००	१००	००	०	
	उनिहरू आए ।	७१	८८.७५	०९	११.२५	

प्रस्तुत तालिका अनुसार मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूलाई पुरुषगत वाक्यहरू उच्चारण गर्न पनि समस्या देखियो । पुरुषगत उच्चारण गराउँदा त्रुटिको अध्ययनको परिमाण अनुसार गीत शब्दमा त्रुटिपूर्ण ११.२५ प्रतिशतले आए शब्दलाई आये गरेको पाइयो । साथै त्रुटिहरू हुनुमा पनि मातृभाषाको प्रमुख र अभ्यास को कमीले गर्दा त्रुटिहरू पाइयो ।

४.७ क्रियापदगत त्रुटिहरू

भावभिव्यक्तिमा क्रियापदको भूमिका प्रधान रहन्छ । क्रियाविना भाषामा आफ्नो भाव र विचारलाई व्यक्त गर्न सकिदैन । नेपाली भाषामा क्रिया भाव अभिव्यक्ति को प्राण नै हो । क्रियाविना न त वाक्य नै पुरा हुन्छ , न त विचार नै । क्रिया कुनै कार्य शब्दको व्युत्पत्ति संस्कृतको “कृ” धातुबाट भएको हो । जसको कार्य कुनै कार्य वा प्रक्रिया हुनुहो । अत कुनै पनि कार्य व्यापारको घटना, प्रक्रिया वा अवस्था बुझाउने पदलाई क्रियापद भनिन्छ । अर्थात कुनै पनि काम हुने वा भएको बारेमा बुझाउने पद क्रियापद हो (भट्टराई र ढुङ्गेल : २०६९ : २९) ।

तालिका नं. ९

क्रियापदगत वाक्यहरूको उच्चारण सम्बन्धी त्रुटिहरू

प्रयुक्त वाक्य	शुद्ध उच्चारण	त्रुटिपूर्ण उच्चारण
हावाले रूखको हाँगो भाँच्यो ।	/हावाले रूखको हाँगो भाँच्यो/	हावाले रूखको हाँगो भाचियो ।
राम भकुण्डो खेलै छ ।	/राम भकुण्डो खेलै छ/	राम भकुण्डो खेलै छ ।
मामा बजार जानुहुन्छ ।	/मामा बजार जानुहुन्छ/	मामा बाजार जानुहनछ ।
सिता किताब पढ्दै छे ।	/सिता किताब पढ्दै छे/	सिता किताब पढ्दै छे ।
तिनिहरू जाने छन् ।	/तिनिहरू जाने छन्/	तिनिहरू जाने छन् ।
बुबा जानु भयो ।	/बुबा जानु भयो/	बुबा जानु भयो ।
शिक्षकहरू आए ।	/शिक्षकहरू आए/	शिक्षकहरू आइये ।
मन्त्रि आउनुभयो ।	/मन्त्रि आउनुभयो/	मन्त्रि अनुभयो ।

यहाँ तालिकालाई अध्ययन गर्दा व्यापकरूपमा कक्षा १० का मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेको पाइयो ।

तालिका नं. १०

क्रियापदगत वाक्यहरूको उच्चारण त्रुटी गर्ने विद्यार्थी सङ्ख्या र त्रुटि प्रतिशत

प्रयुक्त वाक्य	सही		गलत		कैफियत
	सं.	प्र.	सं.	प्र.	
हावाले रूखको हाँगो भाँच्यो ।	१७	२१.२५	६३	८७.७५	
राम भकुण्डो खेल्दै छ ।	७४	९२.५	०६	७.५	
मामा बजार जानुहुन्छ ।	७०	७८.५	१०	१२.५	
सिता किताब पढ्दै छे ।	५१	६३.७५	२९	२६.२५	
तिनिहरू जाने छन् ।	८०	१००	००	००	
बुबा जानु भयो ।	८०	१००	००	००	
शिक्षकहरू आए ।	७२	९०	०८	१०	
मन्त्रि आउनुभयो ।	०९	११.२५	७१	८८.७५	

यो तालिकाबाट के स्पष्ट हुन्छ भने मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले क्रियापदगत वाक्यहरूको उच्चारण गर्न समस्या रहेको देखियो । क्रियापदगत वाक्यको उच्चारण गराउदा सबभन्दा बढि त्रुटिपूर्ण उच्चारण ८८.७५ प्रतिशतले गरेको भने कम त्रुटिपूर्ण उच्चारण ८० प्रतिशतले गरेको पाइयो । साथै त्रुटिहरू हुनुमा मातृभाषी भाषाको प्रभाव र अभ्यासको कमिले गर्दा त्रुटिहरू पाइयो ।

४.८ अनुनासिक वर्णहरूको उच्चारण सम्बन्धी त्रुटिहरू

अनुनासिक उच्चारण नाक र मुखबाट सास बाहिर निस्कदा हुन्छ ।

तालिका नं. ११

अनुनासिक वर्णहरूको उच्चारण सम्बन्धी त्रुटिहरू

क्र.सं.	प्रयुक्त शब्द	शुद्ध उच्चारण	त्रुटिपूर्ण उच्चारण
१	आँट	/आँट/	आट
२	अधियाँ	/अधियाँ/	अधिया
३	आँप	/आँप/	आप
४	ध्वाँसो	/ध्वाँसो/	ध्वासो
५	आँगन	/आँगन/	आगन
६	ठाँउ	/ठाँउ/	ठाउ
७	जाँच	/जाँच/	जाच
८	गुँहेली	/गुँहेली/	गुहेली
९	साँचो	/साँचो/	साचो
१०	गाउँ	/गाउँ/	गाउ
११	पाँचौ	/पाँचौ/	पाचौ
१२	जाँगर	/जाँगर/	जागर
१३	गुराँस	/गुराँस/	गुरास
१४	हाँस	/हाँस/	हास
१५	बुँदा	/बुँदा/	बुदा
१६	धुइँचो	/धुइँचो/	धुइचो
१७	खाँचो	/खाँचो/	खाचो

१८	नयाँ	/नयाँ/	नया
१९	सुंगर	/सुंगर/	सुगुर
२०	घेरौला	/घेरौला /	घरौला

कक्षा दसका मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूको अनुनास छोडेर उच्चारण गरेको पाइयो त्रुटिहुनुमा नेपाली भाषाको अभ्यासको कमी र मातृभाषाको प्रयोगले नै व्यापकरूपमा त्रुटिपूर्ण रहेको छ । यस्ता समस्यालाई हटाउन भाषाको अभ्यास र व्यकरणको अभ्यास गर्ने वातावरण प्रदान गर्नुपर्ने देखियो ।

तालिका नं. १२

अनुनासिक वर्णहरूको उच्चारणमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थीको सङ्ख्या र प्रतिशत

क्र.सं.	प्रयुक्त शब्द	सही		गलत		कैफियत
		सं	प्र.	सं	प्र.	
१	आँट	४२	५२.५	३८	४७.५	
२	अधियाँ	५५	६८.७५	२५	३१.२५	
३	आँप	७२	९०	०८	१०	
४	धवाँसो	७१	८८.७५	९	११.२५	
५	आँगन	६५	८१.२५	१५	१८.७५	
६	ठाँउ	७४	९२.५	०६	७.५	
७	जाँच	६९	८६.२५	११	१३.७५	
८	गुँहेली	७०	८७.५	१०	१२.५	
९	साँचो	५८	७२.५	२२	२२.५	

१०	गाउँ	६२	७७.५	१८	२२.५	
११	पाँचौ	५९	७३.७५	२१	२६.२५	
१२	जाँगर	३०	३७.५	५०	६२.५	
१३	गुराँस	३४	४२.५	४६	५७.५	
१४	हाँस	४६	५७.५	३४	४२.५	
१५	बुँदा	५०	६२.५	३०	३७.५	
१६	धुइँचो	३७	४६.२५	३०	३७.५	
१७	खाँचो	७०	८७.५	१०	१२.५	
१८	नयाँ	४२	५२.५	३८	४७.५	
१९	सुँगार	७४	९२.५	०६	७.५	
२०	घेरौँला	२५	३१.२५	५५	६८.७५	

उपर्युक्त तालिकाको अध्ययन गर्दा सबभन्दा बढी सही आँप शब्दको ९० प्रतिशत शुद्ध उच्चारण गरिएको पाइन्छ भने सबभन्दा त्रुटिपूर्ण ६२.५ जाँगर शब्दको उच्चारण गर्दा देखियो ।

४.९ सार

यस अध्यायमा विद्यार्थीहरूले गरेका आदरगत, वचनगत, पुरुषगत, क्रियापदगत त्रुटिहरू र स्वतन्त्र अभिव्यक्तिमा मैथिलीमातृभाषी विद्यार्थीहरूले गरेको सही उच्चारणको सङ्ख्या, प्रतिशत र तिनीहरूको व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ ।

अध्याय - पाँच

निष्कर्ष, सुभाष तथा उपयोगिता

५.१ निष्कर्ष

भाषा मानवीय र सामाजिक वस्तु हो । यो मानव मात्रको विचार विनिमयको माध्यम हो । भाषा एक पुस्ता हुँदै नयाँ वस्तुमा हस्तान्तरण हुने वस्तु हो । भाषा मौखिक र लिपिबद्ध गरी दुई रूप हुन्छन् । मान्छे आमाको काखबाट मातृभाषा सिक्ने र अन्य प्रयोजनका लागि द्वितीय भाषाका रूपमा दोस्रो भाषा सिक्ने गरिन्छ । पहिलो भाषा आमाको काखबाट सिक्ने भएकोले घर परिवार, साथिभाइ, सामाजिक वातावरणबाट सरल र सहज रूपमा सिक्ने गर्छ ।

सीमित स्रोत र साधनको अभाव तथा उदेश्यको सीमाङ्कनका कारण कक्षा दसमा अध्ययनरत मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूको क्रियापद, लिङ्गत, वचनगत, पुरुषगत, आदरगत, र स्वतन्त्र अभिव्यक्ति आधारमा निम्नानुसारको निष्कर्ष प्राप्त भएको छ ।

- (क) मैथिली मातृभाषीहरू विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारण गर्दा गरेको क्रियापदगत त्रुटिहरूमा मैथिलीका वाक्य गठन जस्तै उच्चारण गरेको देखिन्छ, यस शब्दमा मैथिलीमा उच्चारण भए सरह उच्चारण गरेको देखियो ।
- (ख) मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले आदरगत वाक्यहरूमा अनादरवाची क्रियापदहरू प्रयोग गरेको पाइयो । उनीहरूको उच्चारणमा आदरभेद पाइएन । लिङ्गत वाक्यको उच्चारणमा लिङ्गभेद नगरी उच्चारण गरेको पाइयो । वचनगत र पुरुषगत वाक्यहरूको उच्चारणमा समेत एकवचन युक्त क्रियापद र जुनसुकै पुरुषमा पनि एकै प्रकारको क्रियापदहरू प्रयोगका कारणले त्रुटिहरू भएको पाइयो ।
- (ग) कक्षा दसका मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले अनुनासिक शब्दको उच्चारण गर्दा अनुनास छाडेर स्वर तथा व्यञ्जन वर्णको उच्चारण गर्दा त्रुटिपूर्ण गरेको पाइयो ।
- (घ) मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले शब्दको उच्चारण गर्दा दीर्घलाई रूपान्तरण गरी ह्रस्व उच्चारण गरेको पाइयो ।
- (ङ) मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूको शब्दको अन्तमा 'अ' वर्णको उच्चारण गराउदा सुरुको दीर्घलाई ह्रस्वमा रूपान्तरण र दीर्घलाई ह्रस्वमा रूपान्तरण गरी उच्चारण गरेको पाइयो ।
- (च) मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले 'य' लाई 'अ' उच्चारण गरेको पाइयो ।
- (छ) मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले 'ड' लाई 'ढ' मा रूपान्तरण गरी उच्चारण गरेको पाइयो ।
- (ज) मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले 'ट' को ठाउँमा 'ठ' उच्चारण गरेको पाइयो ।

- (भ) मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले 'द' को ठाउँमा 'ध' उच्चारण गरेको पाइयो ।
- (ज) मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीले 'ए' लाई 'य' उच्चारण गरेको पाइयो ।
- (ट) मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीले 'ऐ' लाई 'ये' म उच्चारण गरी उच्चारण गरेको पाइयो ।
- (ठ) पहिलो भाषाको प्रभावले दोस्रो भाषाको सिकाइ जटिल बनाइएको निष्कर्ष पाइयो ।

५.२ सुझावहरू

भाषा सिकदा सिकाइका क्रममा त्रुटि हुनु स्वभाविक मानिन्छ । तर भाषिक शुद्धताको विकासको लागि त्रुटिहरूको पहिचान गरी समाधान हुनु पर्छ । यहाँ कक्षा १० का मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूलाई निराकरण गर्न निम्न उपायहरू सुझाउन सकिन्छ :-

- (क) सर्वप्रथम नेपाली भाषा साधारण भाषा हो, यो विषय जुनसुकै विषयका शिक्षकले पनि पढाउन सकिन्छ भन्ने धारणाको प्रभावलाई हटाउनु पर्छ, र दक्ष शिक्षकको व्यवस्था गर्नुपर्छ ।
- (ख) शिक्षक लगनशील, मैथिली र नेपाली दुवै भाषामा पोख्त भएमा नेपाली शब्द नजानेको खण्डमा साधारण तवरले सङ्केतात्मक अर्थात् मैथिली भाषामा रहेको अर्थद्वारा बुझाउने खालको शिक्षक हुनुपर्छ ।
- (ग) नेपाली शिक्षकले मैथिली भाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली जान्न सक्दैन, मैथिली भाषी विद्यार्थीलाई डर, त्रासको वातावरण नबनाई साधारण किसिमका भाषाको प्रयोग गर्ने र अपनत्वको कुरामा शिक्षकले भूमिका निर्वाह गर्नुपर्ने देखिन्छ ।
- (घ) विद्यार्थीलाई किताबमा मात्र सीमित नगरी सन्दर्भसामग्री, पत्रपत्रिका,, उपन्यास, कथा र इन्टरनेट तथा विद्युतीय सामग्रीको प्रयोगमा जोड दिनुपर्छ ।
- (ङ) विद्यार्थीलाई सहज र सरल हुने व्याकरणका छनौट गरी मानक भाषा सिकाइमा जोड दिनुपर्छ ।
- (च) शुद्ध नेपाली भाषामा लिखित पत्रपत्रिका, लेखरचना, साहित्य आदिलाई उच्चारण तथा नेपाली भाषामा निर्मित टेलिफिल्म र चलचित्र हेराई सोही अनुसार उच्चारण गर्न प्रोत्साहित गर्नुपर्छ । अहिलेको समय प्रविधिको प्रभाव रहेकोले यस्तो विधिको प्रयोग गर्दा विद्यार्थीहरू उत्साह पूर्वक भाग लिने र दिक्क नमान्ने गर्दछ ।

- (छ) मैथिली मातृभाषीहरूको अधिकांश त्रुटि मातृभाषाको प्रभावबाट हुने भएकाले यस्ता त्रुटिहरूलाई कम गर्न नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूको समूहमा राख्दा बढी प्रभावकारी हुन्छ । यसरी विद्यार्थी नजानिदो र देखासिकी गरेर उच्चारण गर्न ठूलो सहयोग पुग्छ ।
- (ज) मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूको कमी कमजोरीलाई लक्षित गरी मैथिली शब्दहरूको प्रयोग र मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूको क्षमता अनुरूप पाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तक निर्माण ध्यान दिनुपर्छ ।
- (झ) नेपाली भाषा प्रति रहेको दृष्टिकोणमा परिवर्तन गरी दक्ष शिक्षकद्वारा तल्लो कक्षादेखि नै नेपाली भाषाको उच्चारणमा जोड दिने, उच्चारणमा प्रशस्त अभ्यास गराउन लगाउनु पर्छ । भाषालाई किताबी ज्ञानमा मात्र सिमित नगरी दैनिक व्यवहारमा प्रयोग गर्दै व्यवहारिक तरिका अपनाई सिकाउनु र उच्चारण गराउनु पर्छ ।
- (ञ) मैथिली भाषा र नेपाली भाषामा रहेको उच्चरणिक विभेद र व्याकरणिक भिन्नताको जानकारी दिई शुद्ध उच्चारण गर्न लगाउनु पर्छ ।
- (ट) कक्षा शिक्षण गर्दा दैनिक पाठ्य योजनाको प्रयोग गर्नुपर्छ । शिक्षक केन्द्रित र प्रवचन केन्द्रित विधिलाई त्याग गरी विद्यार्थी केन्द्रित विधिको प्रयोग गरी उच्चारणमा जोड दिनुपर्छ ।
- (ठ) विद्यार्थीले त्रुटिपूर्ण उच्चारण गर्दा मजाक उडाउने, हाँस्ने आदि कार्यलाई नियन्त्रण गरी बिस्तारै सुधार हुन्छ भन्ने धारणामा सुधार गर्नुपर्छ र निरन्तर उच्चारण अभ्यास गराउनु पर्छ ।
- (ड) मैथिली भाषी विद्यार्थी भएको ठाउँमा मैथिली र नेपाली दुवै भाषाको ज्ञान भएको शिक्षकको व्यवस्था गर्नुपर्छ ।
- (ण) विद्यार्थीमा सिकाईप्रति लगनशील बनाई निरन्तर मूल्याङ्कन गरी पृष्ठपोषण तथा पुनरावलोकनको नियमित प्रयोग गर्नुका साथै सुधारात्मक मूल्याङ्कनको निरन्तर प्रयोगमा जोड दिनुपर्छ ।
- (त) मानक शैक्षिक व्याकरणको निर्माण गरी सोही अनुकूल विद्यालय पाठ्यक्रम निर्माण गर्नुमा जोड दिनुपर्छ ।
- (थ) पाठ्यक्रम निर्माताहरूले डिजिटल बुक र भाषिक वातावरण अनुसार पाठ्यापुस्तक निर्माण गरिनु पर्दछ ।
- (द) विभिन्न प्रकारका छलफल, गोष्ठी, तालिम, सेमिनार आदि आयोजना गरी भाषिक शुद्धता ल्याउने प्रक्रियाको छलफल गरी कक्षामा प्रयोग ल्याउन शिक्षकहरूलाई सल्लाह सुभाब दिनु पर्दछ ।

५.३ उपयोगिता

प्रस्तुत शोध स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको नेपाली ५९८ को पाठ्यांशको आंशिक परिपूर्तिको लागि लेखिएको भएपनि यसले छुट्टै महत्व राखेको छ । यस शोधको उपयोगिता निम्नानुसार प्रस्तुत गर्न सकिन्छ:

सिकाइका क्रममा त्रुटि हुनु स्वभाविक हो, उच्चारणगत त्रुटिहरू मूलतः मौखिक भाषासँग सम्बन्धित भएकोले यस क्षेत्रमा गरिने त्रुटिहरूलाई औल्याएर ठीक ढङ्गबाट समयमै समाधान गरिनु आवश्यक देखिन्छ । मौखिक भाषा नै शिष्ट औपचारिक भयो भने मात्र लेख्य भाषा पनि उपयुक्त बन्न पुग्छ । नेपालमा बस्ने नेपालीहरूको साझा सम्पर्क भाषा नेपाली नै भएको कारण भाषाका क्षेत्रमा हुने त्रुटिहरू पत्ता लगाई समयमै निराकरणको उपाय अपनाउनु सक्दा नेपाली भाषाको मानक रूप भन् खारिदै जाने हुन्छ । साथै यो शोधले मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूमा रहेका उच्चारणगत पक्ष सम्बन्धी समस्याको पत्ता लगाइ सोको निराकरण गर्न, मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूलाई नेपाली भाषा मानक रूपमा सिकाउन, पाठ्यपुस्तक निर्माण गर्न, मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत कमी कमजोरी पत्ता लगाई सुधारात्मक शिक्षण गर्न, मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीलाई सिकाइ सहज गर्न र भावी अनुसन्धानकर्ता समेतलाई सन्दर्भ सामग्री र नमूनाको रूपमा सहयोगी हुन सक्छ ।

५.३.१ नीतिगत तह:

प्रस्तुत शोध अध्ययनले मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा उच्चारण गर्दा स्तरीयता ल्याउनको लागि उपयुक्त नीति निर्माणमा मदत गर्नेछ । मैथिली मातृभाषीहरूलाई कम समयमा र कम मेहनत नगरी मानक नेपाली भाषा उच्चारण गर्ने क्षमताको विकास गराउने नीति निर्माणमा सहायक सिद्ध हुनेछ । मैथिली भाषी विद्यार्थीहरूलाई नेपाली भाषा सिकाउने शिक्षकलाई समेत उपयुक्त शिक्षण विधि निर्माण गर्न सहयोगी सिद्ध हुनेछ । साथै पाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तक निर्माण र शोधार्थीका लागि समेत यो शोध सहयोगी सिद्ध हुनेछ ।

५.३.२ कार्यान्वयन तह

नेपाल एक बहुभाषिक देश भएकोले यहाँ अनेकतामा एकता कायम गरिराख्न नेपाली भाषाको ठूलो योगदान रहेको छ । सम्पूर्ण नेपालीहरूको विचार आदान-प्रदानको रूपमा नेपाली भाषा रहेको छ । त्यसैले सम्पूर्ण नेपालीहरूलाई एकै सुत्रमा बाँधेको छ । यहाँ विचार आदान प्रदान गर्न साझा भाषाको रूपमा भाषा सम्प्रेषण भएन भने स्रोताले वक्ताको भाव बुझ्न सकिदैन । नेपालको संविधानले नेपालमा बोलिने सम्पूर्ण भाषा राष्ट्रभाषा भनेर प्रमाणित गर्दा पहिलो नेपाली

र दोस्रो मैथिली रहेको छ । यसका साथै यहाँ धेरै भाषा रहेको छन् । बहुसङ्ख्यक मात्रामा रहेका मैथिली मातृभाषीहरूको सञ्चार प्रक्रियामा यस शोधले ठूलो सहयोग गर्नेछ ।

५.३.३ आगामी अनुसन्धानका लागि शीर्षक

शोध अध्ययनका लागि धेरै शीर्षकहरू हुन सक्छन् ती मध्ये केही शीर्षकलाई निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएको छ :-

१. कक्षा ८ का मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा उच्चारण गर्दा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन,
२. कक्षा १० का मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा लेख्दा गर्ने ह्रस्व-दीर्घ सम्बन्धी त्रुटिहरूको अध्ययन,
४. सुनसरी जिल्लाका मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा उच्चारण गर्दा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन,
५. प्राथमिक तहमा अध्ययनरत मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा उच्चारण गर्दा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन ।

५.४ सार

अध्याय पाँचमा अनुसन्धानका क्रममा देखिएका समस्याहरू पत्ता लगाई तिनका सुझावहरू र विश्लेषण गरिएको छ ।

परिशिष्ट - क

आदरगत वाक्यहरूको उच्चारणसम्बन्धी त्रुटिहरू

आमाले रेडियो किन्नु भएको थियो ।

मन्त्री आउनु भयो

तिनीहरू निकै प्रतिभाशाली थए ।

हाम्रो गाउँमा एउटी केटी थिई ।

साथीहरू बजार गए ।

केटीहरू पढ्दैछिन ।

काका काम गर्नुहुन्छ ।

मामा घर जानुहुन्छ ।

राणु कविता पढ्छे ।

मामी काम गर्नुहुन्छ ।

मैले किताब पढेँ ।

तिनीहरू खेल्छन् ।

लिङ्गगत वाक्यहरूको उच्चारणसम्बन्धी

बुबा आउनु भयो ।

दुब्ला केटाहरू आए ।

सुन्दर भाइहरू गए ।

काली केटी आई ।

अग्ला केटीहरू आए ।

मेरी सानी बहिनी आइन् ।

वचनगत वाक्यहरूको उच्चारण सम्बन्धी त्रुटिहरू

भाइहरू आए ।
उनिहरू गए ।
ति गमला लड्छन् ।
फुच्चे केटाहरू गए ।
उनिहरू आए ।
काटेका रूख लडे ।
सुगाहरू कराए ।
शिक्षक आउनुभयो ।
दाजुहरू आउनुभयो ।

पुरुषगत वाक्यहरूको उच्चारणसम्बन्धी त्रुटिहरू

म हिजो बजार आएको थिए ।
हामीहरूले काम गर्यौं ।
मैले सबै कार्य गरे ।
तपाइहरू भात खानु भयो ।
तिमिहरू उता जाउ ।
यि केटी हास्रै छिन् ।
यिनले गित सुने ।
उनिहरू आए ।

अनुनासिक वर्णहरूको उच्चारण सम्बन्धी त्रुटिहरू

आँट	अधियाँ	आँप	ध्वाँसो	आँगन
ठाँउ	जाँच	गुँहली	साँचो	गाउँ
पाँचौ	जाँगर	गुराँस	हाँस	बुँदा
धुइँचो	खाँचो			

वैयक्तिक विवरण

नाम : गोपी मण्डल सर्वरिया
 जन्म मिति : २०५०/०८/१७
 जन्म स्थान : भोक्राहा-६ (हाल भोक्राह-३)
 नागरिकता : नेपाली
 पिता : जितन सर्वरिया
 माता : शनिचरी देवी सर्वरिया
 शिक्षा : एमएड अध्ययनरत
 सम्पर्क नं. : ९८१५३७९७७८, ९८६२०५६३४०
 पेसा : विद्यार्थी

क्र.सं.	बोर्ड	वर्ष	श्रेणी
१	एस एल सी	२०६५	दोस्रो
२	+ २	२०६८	दोस्रो
३	स्नातक	२०७१	दोस्रो
४	स्नातकोत्तर		

सन्दर्भसूची

- अधिकारी, विष्णुप्रसाद (२०७२), निम्नमाध्यमिक शिक्षक दिग्दर्शन, काठमाडौं : आशिष बुक हाउस प्रा.लि ।
- गौतम, रामप्रसाद (२०६९), भाषिक अनुसन्धान विधि, काठमाडौं : दीक्षान्त पुस्तक भण्डार ।
- घिमिरे, अर्जुन (२०७३), बंगाली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन (अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र), जनता बहुमुखी क्याम्पस इटहरी, सुनसरी : त्रिभुवन विश्वविद्यालय ।
- भा, सुनिलकुमार (२०७९), कक्षा एघारका मैथिलि मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्य गठनमा गर्ने त्रुटिहरू (अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र), जनता बहुमुखी क्याम्पस इटहरी, सुनसरी : त्रिभुवन विश्वविद्यालय ।
- ढकाल, शान्तिप्रसाद (२०६७), प्रायोगिक भाषाविज्ञानका प्रमुख आयाम, काठमाडौं : शुभकामना प्रकाशन ।
- ढकाल, शान्तिप्रसाद (२०७४), प्रायोगिक भाषा विज्ञान, काठमाडौं : पिनाकल प्रकाशन ।
- न्यौपाने, कोइराला र मुक्तिनाथ ढकाल (२०७०), भाषा विज्ञान, काठमाडौं : शब्दार्थ प्रकाशन ।
- पौडेल, माधवप्रसाद (२०७३), प्रायोगिक भाषा विज्ञानका प्रमुख आयामहरू, काठमाडौं : हेरिटेज पब्लिसर्स एन्ड डिस्ट्रीब्युटर्स प्रा.लि. ।
- भट्टराई, डिपी र डिल्लीराम ढुङ्गेल (२०६९), माध्यमिक नेपाली व्याकरण र अभिव्यक्ति, काठमाण्डौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
- भुजेल, ध्रुवकुमार (२०६९), प्रतियोगी नेपाली व्याकरण तथा रचना, काठमाडौं : सुनकोशी छापाखाना प्रा.लि. ।

माभी, मनमाया (२०७२), माभीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाप्रयोगमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन (अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र), सुकुना बहुमुखी क्याम्पस, मोरङ : त्रिभुवन विश्वविद्यालय ।

यादव, अशोककुमार, (२०५९), कक्षा आठमा अध्ययनरत मैथिली भाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन, (अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र), सुकुना बहुमुखी क्याम्पस विराटचौक, मोरङ : त्रिभुवन विश्वविद्यालय ।

यादव, राजेशकुमार (२०७१), सिराहा जिल्लामा बोलिने मैथिली भाषाका रूपायनिक कोटिहरूको अध्ययन (अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र), महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस धरान, सुनसरी : त्रिभुवन विश्वविद्यालय ।

यादव, सरोज कुमार,(२०६५), कक्षा छका मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्य गठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन, (अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र), सुकुना बहुमुखी क्याम्पस विराटचौक, मोरङ : त्रिभुवन विश्वविद्यालय ।

रेग्मी, रेणु (२०७३), दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषा सिक्ने कक्षा सातका थारू भाषी विद्यार्थीहरूले गर्ने भाषिक त्रुटिहरूको अध्ययन (अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र), सुकुना बहुमुखी क्याम्पस मोरङ : त्रिभुवन विश्वविद्यालय ।

लम्साल, रामचन्द्र (२०७२), नेपाली भाषा र व्याकरण, काठमाडौं : सनलाइट पब्लिकेशन ।

श्याङ्बा, अनुपमा (२०७०), सिराहा जिल्लाका तामाङ भाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन (अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र), जनता बहुमुखी क्याम्पस इटहरी, सुनसरी : त्रिभुवन विश्वविद्यालय ।

